

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ազգային, Գրական, Քաղաքական, Գիտական

51^{րդ} ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 51

Գ. ՇՐՋԱՆ

21 ԴԵԿՏԵՄԲ. 1902

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մասիս շաբաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է Կ. Պոլսոյ համար Գառաւն ղը. եւ գաւառներուն համար Յիսուս ղը., կանխիկ վճարելի: Արտատպան 12 ֆրանկ կամ 5 ռուպլի: Թղթատարական ծախքը խմբագրութեան վրայ է: Վեցամսեայ բաժանորդագրութիւն չընկողնուիր: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին աւելն ամսոյ մէկէն: Մասիս հրատարակ կ'ելլէ աւելն շաբաթ սուսու: Այն բաժանորդները որոնք պակաս քերք ստացած են, պէտք է իսկոյն խնայեն խմբագրութեան: Ժամանակ անցնելէ վերջ աջ տեսակ աւարկութիւնները նկատողութեան չեն առնուիր:

Ձի հրատարակուած ձեռագիրները եւ չեն դարձուիր:

Ձեռք կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

Հասցէ

درعليه ده آغوب ماطيوسيان مطبعه سنده « ماسيس » غزته سي اداره سنه

ԽՏԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ» Ի

Տպարան Յ. Մատթէոսեան

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Rédaction de la Revue MASSIS

Imprimerie H. Matteosian

CONSTANTINOPLE

ԱՊՐԱՆԻԿ ՎԱՃԱՌՈՒՄ

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՀԵՐՃԱՅԻ

ԱՊՐԱՆԻԿ ՎԱՃԱՌՈՒՄ
Յանաթորդաց դիւրութեամբ
համար

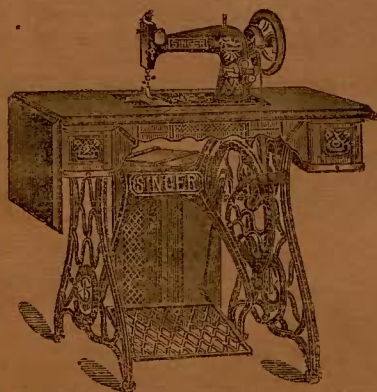
ՎԵՐՋԻՆ ԳԻՆ

Եթէ կ'ուզէք ամէն
տեսակ գոնարեղէններ
ունենալ՝ դիմեցէք
Կ. Պոլիս, Ոսկերչաց
Շուկայ մեծ փողոց թիւ 13

Հերձայի վաճառատուներ ունի եւրոպական
ճաշակով պատրաստուած գոնարեղէններ՝
ամենքն ալ առաջնակարգ ըլլալու պայմանաւ:
Հերձայի վաճառատան գիներն ամբողջով են:
Հերձայի վաճառատուներ ունի արծաթեղէն
առարկաներ:
Հերձայի վաճառատուներ ունի ժամացույցներ
եւ արծաթեղէնայ գաւաղաններ (պագֆօն):

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Հարիւրին էսան կանիկի, միացեալին հա-
մար շարաքակտան հարիւրին հինգ վճարում,
կանիկի գնողին համար 100ֆն 5 գեղէ,
Պորժածուած գոնարեղէններ՝ եթէ վաճառ-
ուած չեն՝ 100ֆն 10 գեղչով ետ կ'առնուին:

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի
մեքենայի մնայ, յայտ էական կէտն է լաւ մեքե-
նայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը
անթիւ եւ անհամար ծառայութիւններ կը մատու-
ցանէ, մինչդեռ դէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ
դժգոհութեանց եւ տալառելի աղբիւր մըն է:
Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՝

ՍԻՆԵՐ

(ՀԱՅՔՐԱՅՔԻԶ ԿԱՅՈ. ՓԱԼԱՏԱՆ)

The Singer Manufacturing Cie.

Ձեռքի, ոտքի ու ոտքի եւ ձեռքի
միաեզամայն մեքենաներ
կը գտնուին:

ՍԻՆԵՐԻ մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինէր Ընկերութեան վաճառա-
տանց մէջ:

ԹԵՐԱ

1. Մեծ փողոց, Պօն Մառշի գէմ, թ. 343 եւ 343 կրէն:
2. Մեծ փողոց, Կալաթա Սէրայի Լիսէին գէմ:

ԿԱԼԱԹԱ

1. Սինէր խան, Թիւնէլին ետեւը:
2. Գարաքէօյ, Թրամֆէլին կայարանին գէմ:

ՊՈԼԻՍ

1. Սուլթան Համամ, թիւ 2:
2. Սուլթան Պէյազիտ, Թրամուէյի կայարանին գէմ, թ. 13

ՍԿԻԻՏԱՐ Զարը Պօյու, թ. 120:

Դասերը եւ նորոգութիւններ:

Կասաբեալ երաժշտութիւն

Մասնաճիւղեր գաւառաց բոլոր նաղաճներուն մէջ

Սինէրի ընկերութեան կեդր. վարչատեղին կը գտնուի Բերս, Մեծ փողոց,
թ. 343 եւ 343 կրէն, Սարգիս Կէյ Տիւզգուլուի տանը:

ՍԵՐԱՎԱՆԴՆԵՐԻ ՊՈԼԻՍ
ՊՈԼԻՍ

ՄԱՍԻՍ

51^{րդ} ՏԱՐԻ

— 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1902 —

ԹԻՒ 51

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դրական աշխատեմ. Տ. Ա. : — Թրքումն յանգեր (Բանաստեղծութիւն) Մ. ԱՃԼՄԵԱՆ : — Գրչի մարդու մը կտակը (Նամականի) Ս. ԷԼԵՈՐ : — Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց (Առաջին յօդուած) ՄԷՐԱՆԻՏԷՍ : — Թուղթ փունջը (Սիրերգ) Մ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ : — Զիւնը . ՓԱՅԼԱԿ : — Գուշակներ :

ԳՐԱԿԱՆ ԱԹԽԱՐՀԵՆ

ՎԱՆԳԻՐ ԴՊՐՈՒԹԻՒՆ : — Հեղինակ ՄԸ ՈՐ ԽՈԹՍ ԿՈՒՏԱՆ ՈՒՔԼԱՄԷ . — ԽԱՄԱՃԻԿ ԳՐԻՉՆԵՐ . — ՄԱՌԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻՆ ԶՈՒՐՁԸ . — ԿՆՈՋԱԿԱՆ ՆԱԽԱՆՁԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ . — ԲՆՆԱԴԱՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԼՈՒԹԻՒՆ . — ՏԻԿԻՆ ՀՈՒՓՍԵՄԷ ԵՒ . . . ?

Կաղանդի անդրանիկ նուէրը . գրական հրապարակին վրայ , մեզի կը բերէ Վահան վարդապետ , Պարտիզակցին , իր Անգիր Դպրոցքեան առաջին երկու պրակներովը որոնք՝ Ամանորէն շարաթ մը առաջ՝ կը քրքրեն հին սովորոյթներու յիշատակներ , այդ օրուան յատուկ . թէ ուսկից ծագած է «Կաղանդ» բառը , ընտանեկան ինչ հանդէսներով կը տօնուէր անիկա անցեալին մէջ ու աւանդաբար որոնք սահուած են այդ հանդէսներէն մինչեւ այսօր , թէ ոմէն մէկ գաւառի մէջ հարսերը , աղջիկները ինչ երգեր ունին այդ գիշերուան համար , մայրերը ինչպէ՛ս կը պատրաստեն պտուղի սեղանը ու աղաքները ինչպէս կը խմբուին ու կ'երգեն շուրջը , — առոնք բոլորը ամփոփուած , պատկերացուած են առանդակեց էջի մէջ , նոյնքան բաժին մըն ալ , յաջորդ պրակը , նուիրուած «Նաւակառար» կամ Խթուսին : Ստուար ու գեղեցիկ երկասիրութեան մը երկրորդ մասին սկզբնաւորութիւնը ու միանգամայն այժմէութիւն մըն է այս գործը , տարուան վերջընթեր շարթուն լոյս գալով եւ այդ կրկնակ յատկութիւնն ինչ վեր՝ սերելի հնութեանց դրոշմը կրելու ,

տոմային աղուոր աւանդութիւններ յիշեցնելու գերազանցութեամբ օժտուած ,

Վահան վարդապետ փող եւ թմբուկ չը զարկաւ , ամիսներ առաջ . լրագրութեան մէջ գրել չը տուաւ , օրը օրին եւ ժամը ժամուն , վերջին նորութեան մը համեմատ , թէ «ձեռագիրը աւարտած է . — մաքուր կը քաշուի . — տպարան յանձնուելու մօտ է . — յանձնուեցաւ . — փորձերուն սրագրութիւնը սկսաւ » . ու այսպէս , շարունակաբար , մինչեւ կողքին պատրաստութեան վայրկեանը : Հրատարակիչ ալ չը փնտռեց ու չը գտաւ : Ինք իր բաղդին թողուած այդ հեղինակը սրտառուչ նամակ մը միայն գրեց — զոր Մախիւի մէջ ալ հրատարակեցինք՝ առանց իր խնդրանքին — կոչում ընելով գրասէր հասարակութեան որ մէյմէկ օրինակի բաժանորդագրուին , դիւրութիւն մը ընծայելու համար տպագրական ծախքերուն : Ու հիմայ որ երկու պրակը լոյս տեսած է , չրջուն գրավաճառի մը պէս իր ձեռքովը կը վաճառէ զանոնք , թափառայած՝ մինչեւ իրիկուն , տարւամ քայլերով , գլխիկօր , վերարկուին գրպանը լեցուցած Անգիր Դպրոցքեան տպագիր

տետրերը : Իրմէ զատ ո՛չ ոք յանձն պիտի առնէր այս տաժանը , այս յոգնութիւնները : Վահան վարդապետ ճակատագրին համակերպող մըն է . իբրեւ բանասէր ու գրչի մարդ՝ ռեֆրալէն խոյս կուտայ . միակ ռեֆրալը զոր կընէ ինքզինքին համար , — եւ ի՞նչ տխուր ունեւորամ , Աստուած իմ , — սրտէն բղխած սա աղաղակն է .

— Կուգէք որ մօրի՞կ ըլլամ . . .

Եւ սակայն իր այս երկասիրութիւնը ջերմագին ընդունելութեան մը արժանի է ամէն կերպով . չափուած ձեւուած հատորիկը չէ անիկա , որ շքեղ տպագրութեանը կ'ապատանի՝ պղտրիկ սպառում մը գտնելու համար , ո՛չ ալ օտարութիւն անգոյն ու անհամ տաղերգութիւնը որ արհեստականութիւն կը բուրէ , եւ իր ծաւալին կրկնապատիկ յօդուածներու շնորհիւ կը ծանօթացուի , կը գովաբանուի , ու ռեֆրալի համար . . . կը քննադատուի :

Դիտած էք որ խամաճիկ-գրիչներ ունինք այսօր , զորս շարժող փափկիկ ձեռքը , — բանաստեղծի կամ ուսիի ձեռք — այնքան ճարտարութեամբ կը վարէ զանոնք որ անզգաւարար , այդ ձեռքին ու անոր գրական արտադրութիւններուն զովեստը կրկնելէ ուրիշ բան չեն գիտեր . երբեմն հանդիսատեսները չը ձանձրացնելու համար , իր երկասիրութիւնն ալ քննադատել տալու հնարքը կը գործադրէ , քանի մը թեթեւ թերութիւններ մատնանիչ ընել տալով , եւ խամաճիկ — գրիչը այդ դերն ալ կը կատարէ՝ պարզուկ , միամիտ ձեւացումով մը :

«Բանաստեղծ կամ ուսի» ըսի , կամ ընդհանուր բառով՝ գրագիտուհի : Պահ մը պիտի կենամ այս բացատրութեան առջեւ որ այժմէութիւն կ'առնէ Օր. Մառի Յովհաննէսեանին երեւումովը մեր լրագրութեան մէջ , Կարճ միջոցի մը մէջ իրեն անուն մը չինեց այդ աղջիկը իր սիրուն , գրաւիչ ոճովը , իր անկեղծ գրականութեան նախափորձերովը : Եւ ահա՛ ամէն կողմէ սկսան հարցումները — «Ո՞վ է Մառի Յովհաննէսեանը» : Այս համակիր հետաքրքրութիւնը դորձին չէր դար մեր գրականութեան իգական ներկայացուցիչներէն անոնց որոնք ինքզինքնուն մօնօթօր մը ստեղծելու յաւակնութիւնը ունին , էրիկ

մարդ մը որ էրիկ մարդ մը «չը քաշէ» կամ լաւագոյն բացատրութեամբ մը՝ անոր յառաջդիմութեանը ու ծանօթանալուն չը հանդուրժէ , գրական առաքելներ վրայ , դիւրաւ դուրս կուտայ իր գոյնը . բայց երբ կին մըն է ուրիշ կին մը չը քաշողը , ամէնէն հնարիմաց միջոցներուն կը դիմէ քողածածուկ : Օր. Մառի Յովհաննէսեանին բոլոր մեղքը եղաւ , կարծեմ , իր մէկ սեռակցուհիէն չը հանդուրժուիլը եւ իր գրուածքներուն մէջ անոր ուղղուած քննադատական ակնարկութիւններ ընելը : Ու ասոր հետեւանքով , առտուան մէկը տունէ տուն , խմբագրատունէ խմբագրատուն , փոփոք մըն է տարածուեցաւ . «Մառի Յովհաննէսեան ստորագրողը էրիկ մարդ մըն է եղեր» . պարօնին մէկն ալ իրեն բան գործ ըրեր է , ըսին , պտտիլ այն շրջանակներուն մէջ ուր ամէնէն աւելի կը հետաքրքրուին գրական-լրագրական հարցերով , սա կերպ խօսակցութիւն մը կրկնելու համար , գոց սորվուած դասի մը պէս . — «Ես ստոյգ կերպով գիտեմ , Մառի Յովհաննէսեանը . . . Արամ Անտոնեանն է» , երիտասարդ հրապարակագրին վերագրելով «Ատելութիւններս» ու «Սէրերս» յօդուածներուն հայրութիւնը , այդ porte-voixն բան մը չէր կորսնցունել տար գրուածքներուն հմայքէն , միայն թէ՛ մեր սակաւաթիւ կին-գրողներու խումբէն մանկամարդ ու խոստմնալից գրչի մը մուտքը վանած կ'ըլլար հանրութեան մաքին մէջ : Թէ ինչո՞ւ այս իրարանցումը այդ պարօնին կողմէ , ինքը էրիկ մարդ ըլլալով , շատ դժուար լուծուելիք հանելուկ մը չէ՛՝ այս ողորմելի բարքերուն քիչ շատ տեղեակ եղողներուն համար :

Եւ միտքս կը սեւեռի , բարքերու խօսք ըրած պահուս , սա տեսակէտին վրայ , թէ ինչպէս շատ մը բաներու՝ այնպէս ալ գրականութեան մէջ վեհանձնութիւնը աւելի այրերուն յատուկ առաքինութիւն մըն է քան կիներուն . ամէն նոր գրագէտ որ կը հասնի՝ ընդհանրապէս հին գրագէտի մը քաջայերու թիւնը վայելած կ'ըլլայ իր առաջին քայլերուն մէջ . ո՛ր ճիւղն ալ մշակէ , վէպ , բանաստեղծութիւն , խմբագրութիւն , բանասիրութիւն , իրմէ տարեց ու անունի տէր գրող մը ըսած

ըլլալու է իրեն . — «Մշակէ՛՛ այդ սեռը . ա-
նոր մէջ առաջ պիտի երթաս» : Շատեր , ա-
րադ ու յարաճուն համբաւով մը գլած անցած
են զիրենք գրականութեան առաջնորդող բա-
րեկամը որ սակայն միշտ գոհունակ ու հպարտ
ժպիտով մը կ'ողջունէ իր յաջորդներուն յա-
ջողութիւնը : Մինչդեռ կին գրող մը , — գէթ
մեր մէջ — խուլ նախանձով մը պիտի դիտէր
ծաղկատի աղջիկ մը որ վայելչօրէն գրիչ կը
չարժէ ու կանուխէն կը հաւնուի : Ուսուց-
չուհիներ ունինք , իրաւ , որոնք աշակերտու-
հիւն կը հասցնեն , բայց տարրեր բան է ա-
նոնց քանի մը թարգմանութիւնները հրատա-
րակել տալ իրեն ռեֆրալ իրեն՝ ուսուցչու-
հիւն , տարբեր բան է նորածիլ տաղանդ մը
քաջալերել ու գրական սպարէզը առաջնոր-
դելը : Բարեբաղդաբար , Օր. Մատի Յովհան-
նէսեան , — որուն ինքնութեան խնդիրը եղաւ
չարժատիթը այս խոհերուս , — առաջնորդու-
հիւ պէտք չունի , եւ իր ճամբան գծուած է
մեր գրականութեան մէջ՝ հակառակ կնոջա-
կան նախանձոտութիւններու :

Կին գրողները յիշած պահուս , չեմ կրնար
մոռնալ Տիկին Հռիփսիմէն եւ անոր գրական
մէկ «միջադէպը» զոր ո՛չ ոք վեր առաւ : Բոյ-
րով , թոյրով , գեղօրով ու պրիսմակով ողող-
ուած հմայքոտ հատուածներ չէ որ կ'արտա-
դրէ անիկա . գրական , ընկերային , առտնին
հարցեր կը քրքրէ շա՛տ ներհուն կերպով ու
պարզ ոճով մը որուն մէջ ո՛չ ճիգ կայ , ոչ
կեղծ ոսկեզօծում կամ չպար . եւ համով հո-
տով կը կարդացուի : Տիկին Հռիփսիմէ անց-
եալները քմահաճոյքը ունեցաւ , — շատ պարզ
քմահաճոյք մը , — խնդրոյ նիւթ ընելու ու-
րիչ կին գրողի մը «ասուպ-յօղուածը» — միակ
երեւումը ամբողջ տարուան մը մէջ , — եւ
բարեկիրթ , մտերմական ոճով մը մատնանիչ
ըրաւ գաղափարի հակառութիւնները որոնք
կ'երեւային իր սեռակցութիւնն առնութեանը
մէջ՝ բանաստեղծութեան ըմբռնումի մասին :
Այդ գրուածքը կարդացողները կը սպասէին
պատասխանի մը , նոյն մտերմական ու բա-
րեկիրթ ոճով անշուշտ :

Պատասխանը լռութիւն եղաւ :

Ապահովապէս գրելու անկարողութեան
արդիւնք չէր այս լռութիւնը , այլ տեսակ մը

արհամարհանք՝ կին գրողի մը կողմէ գէպի
ուրիշ կին գրող մը որուն հետ վիճաբանու-
թեան բռնուիլը՝ հաւասարութեան առտիճան-
ներու վրայ գտնուիլ պիտի նշանակէր : Եւ
ասիկա հանդուրժելի՞ բան էր : Այլ գրողներս
կը քննադատեն թէ ատեն ատեն գրչի պայ-
քարներ , վէճեր կ'ունենանք իրարու հետ .
մենք զոնէ բազմութիւն մը կը կազմենք ,
որուն մէջ պակասաւորներ ալ կը գտնուին ,
անթերիներ ալ : Բայց ի՞նչ ըսել սա մատի
վրայ համբուող գրագիտուհիներուն որոնք ի-
րարմէ հարիւրաւոր մղոններ հեռու կը փախ-
չին լրագրութեան մէջ , վախճալով որ
քղանցքին իրարու չքսուի . եւ՝ սակայն
նորեկ կին կամ աղջիկ գրողները , ինչպէս
տիկին Հռիփսիմէն ու Օր. Մատի Յովհաննէս-
եանը նոյնքան մաքուր քղանցքներ ունին որ-
քան փայլուն գրիչ , եւ իրենց երիցագոյնները
անաբեկեցնելու պատճառ մը չեն տուած :
Իրենց երբեմնակի անմեղ , պզտիկ քննադա-
տութիւններ . բայց ատիկա պատիւ մըն է
իրենց , վասնզի ճակատարաց վիճիլ կը սիրեն .
իրենց կարծիքներուն , ճաշակներուն տէր են .
— ինչպէս ողբացեալ Տիկին Սրբուհի Տիւ-
սարն ալ , — եւ փսփսուքներով , բամբասանք-
ներով խուլ հակառակութիւններ մնացանե-
լու տեղ՝ իրենց զգացածը , մտածածը կը
գրեն համարձակ , Այս չէ՞ գրագէտին յատկա-
նիշը :

Այլ եւս այն շրջանին մէջ չենք ուր միակ
կին գրագէտ մը , միակ կին բանաստեղծ մը
ունենալ կը կարծէինք . մեր գեղեցիկ սեռին
մէջ հասնելու վրայ է արդէն սերունդ մը ազ-
նուագոյն գրագիտուհիներու , դեռ շա՛տ ման-
կամարդ՝ բայց խոստմնալից ու համակրելի
ամէն կերպով : Անոնք են որ պիտի կազմեն
կնոջական ճշմարիտ գրականութիւն մը մեր
մէջ , աղուոր ու վճիա՝ ինչպէս վայել է իրենց
սեռին , բայց առանց յաւակնոտութեան , ա-
ռանց իդրական մենծ-աղայութեան , աննա-
խանձ ու անկեղծ :

Տ. Ս.

ՔՐԹՈՌԻՆ ՅԱՆՉԵՐ

Մինչդեռ անփորձ այցելու
Կեանքին փրբեր ժողվելու
Պատասխանի սկամայ՝
Ես մաղձոս նիհար օղայ,
Գրքաց ինձի Ապոլոն
Եւ շնորհեց իբրեւ ձօն
Սափորիկ մը հողանիւք՝
Մէջը լեցուն անուշ նիւք :
Ու բարութեամբ ինձ բաւ .
«Հոգեկան ճազմապ ու ցաւ
«Թե որ ըզեզ չաշխարհն ,
«Շնչէ՛ ունայիկ մ'այս բոյրէն» :

Իր պատուէրին հնազանդ
Երբոր հոգին իմ հիւանդ
Մաշեին խոնքեր օրհնում՝
Այրող տենչեր անհասնում ,
Պարզեւած հիւքէն անոյշ
Քամիկ կաքիկ մը զգոյշ .

Ո՛հ այն բոյրը հոգեթով
Որ զիս վառէր եռանդով ,
Որ օտարներ շա՛հ հեռու
Զերդ բալասան վաշտում՝
Ափսո՛ս , այն բոյրն ըզգլխիչ
Սպառնցի ես քիչ քիչ .
Այլեւս այն ձօնուած սափոր
Մինչ յաւակն է դաւարկ՝ չոր . . .
Սափորն է արժիս պատկեր
Բոյրն ալ իմ նախուշ երգեր :
Գարուն անցաւ ու չքնաղ
Վարդերն ալ անցան , աւա՛ղ ,
Բայց ցամքած սիրքս չունի
Այն շէն երգեր քոչունի :

Ապոլոն՝ , ա՛լ ջախջախէ
Այս քափուր սիրքս հողէ ,
Կամ նոր խանդով քրքռացուր
Որ գեղեցիկն հեռալուր :

25 Յունիս 1902

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ՈՍՏԱՆԻԿ ՏԵՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ

(Ա.Ռ.Ա.ԶԻՆ ԵՕԳՈՒՍԻՄ)

Հիւժպէտներու ձերբակալումը օրուան խնդիր կը դարձնէ խարդախները , այսինքն մարդկային ցեղին այն դասակարգը որ իր նմաններուն միամտութեան եւ կամ անմտութեան շահագործումովը կ'ապրի : Հասարակ գոյութիւնը չէ՛ տոկիա , դռնհիկ յափշտակութիւն մը որ զգուանք միայն պիտի առնէր , այլ արդիւնքը յաճախ շա՛տ վարպետ օրէն յղացուած ծրագիրներու եւ մեքենայութեանց , որոնք երբեմն նոյն իսկ խաբուողներուն հիացում կը պատճառեն : Այս է պատճառը արդէն որ զրեթէ ամէն ատեն եւ ամէն տեղ խարդախները միշտ համակրութիւն արթնցուցած են իրենց անունին շուրջ :

Հիւժպէտները օրինակի համար , Բովանդակ աշխարհի մամուլը զբաղեցաւ իրենց խնդրով , եւ քիչ մը ամէն հրապարակագիր , աւելի հիացիկ ու զնահատական տողերով է որ արձանագրեց պատմութիւնը այդ համբաւաւոր քրօնֆօրտեան ժառանգութեան որուն տակաւին քսնի մը ամիս առաջ ամէն մարդ կը հաւատար , Երեւակայեցէք կին մը՝ որ առանց նոյն իսկ հարիւր Փրանք դրամագլուխ ունենալու , ինքզինքը տէր կը կարծեցնէ 100 միլիոն Փրանքի ժառանգութեան մը , թուղթեր կը շինէ , նամակներ կը կեղծէ , կեղծ ժառանգորդներու միջոցաւ դատեր բանալ կու տայ իրեն դէմ , եւ միւս կողմէ ալ ահագին փոխառութիւններ կ'ընէ այդ ժառանգութեան անունով : Այս խաղը քանի մը ամսուան խնդիր չէ . ամբողջ տասնըութ տարի ամէն մարդ , սկսեալ զատական հալածարարներէ , դատարանի նախագահներէ , բարձրատիւնի պաշտօնատարներէ , դատաւորներէ , փաստաբաններէ մինչեւ յետին արհեստաւորն ու դրամագլուխ տէրը , կը խառնուին այդ կնիքովն , կը հաւատան անոր պատմութեան , եւ մեծ մասամբ քիթերնէն կը բռնուին : Մինչեւ իսկ Ֆրանսայի պետական գրամատուհը չի կռահեր խարդախութիւնը , եւ իր կարգին 200,000 Փրանք վրայ կու տայ :

Այսպէսով, տասնըութը տարուան միջոցին, Հիւմպէտները 60.000.000 Ֆրանք կը քաշեն հրապարակէն, առեւտրական գործեր կը հիմնեն, մեծ շահերու հետամուտ կ'ըլլան, կալուածներ, ստացուածքներ, գոհարեղէններ կը դիզեն, առանց երբեք անհանգիստ ըլլալու: Իրենց պահանջատէրերէն շատեր կը կործանին, ուրիշներ անձնասպան կ'ըլլան, մէկ քանին կը դատաւարտուին, լայց իրենք միշտ կանգուն, միշտ հաստատ կը մնան իրենց դիրքին վրայ, կը վարեն երեւակայութիւնք ամէնէն ճոխ կեանքերէն մէկը: չըջապատուած Ֆրանսական ոստանին ամէնէն փայլուն անձնաւորութիւններէն, ամէնէն ազդեցիկ պաշտօնատարներէն: Ոչ ոք կը կասկածի թէ խարդախներու, խաբէրանքներու ձեռքն է որ կը սեղմէ այդ տան մէջ: Օր մը, վերջապէս վարագոյրը կը բացուի, ու տակաւին խարդախութիւնը երեւան չեւած, Հիւմպէտները խմորովին կծիկը կը դնեն, առանց մէկուն մնաք բարով ըսելու: Բոլոր անոնք որոնք իրենց հետ յարաբերութեան մէջ կը գտնուէին եւ կամ փոխատուութիւններ ըրած էին, բերանին բաց իրարու կը հարցնեն թէ ինչպէ՛ս այս աստիճան վրան բաց խեղկատակութիւն մը չէին հասկցած այնչափ ատենէ ի վեր, թէ ինչպէ՛ս միակ կին մը կրցած էր ամբողջ տասնըութը տարի խաբել ո՛չ թէ միայն ամէնէն հնարամիտ դրամատէրները, այլ նաեւ երկրին դատական մարմինն ամբողջութիւնը: Եւ իրենցմէ շատեր հիացման ու համակրանքի բառեր միայն կ'ուզէին փախստականներուն հասցէին: Այսօր որ ձերբակալուած են՝ բովանդակ աշխարհի ոստիկանութիւնը ինը ամիս իրենցմով զբաղեցնելէ՛ վերջ, կրկին համակրանքէ ու հիացումէ տարբեր բանով մը չէ՝ որ կ'ողջունուի իրենց անունը:

Խարդախի բաղդ վերջապէս:

* * *

Ճիշդ այս բաղդին արժանացած է ատենօք մեր մէջ ուրիշ արկածախնդիր մը, Հայ այս անգամ, որ թէեւ Հիւմպէտներուն չափ չէ՝ ընդարձակած իր գործաւորութիւնները, լայց գոնէ անոնց չափ հնարամտութիւն ունե-

ցած է խարդախութեան ասպարէզին մէջ, ցոյց տալով արտակարգ խելացութիւն մը եւ այն տեսակ արժանիքներ՝ որոնք տարբեր կիրառութեամբ մը թերեւս կրնային զինքը սքանչելի դիրքերու տէր դարձնել:

Կարծեմ հասկցաք թէ Ոստանիկ Տէր Մարգարեանցին կ'ալինարկեմ:

Ո՞վ էր այս մարդը՝ որուն նկատմամբ այնչափ առասպելներ պատմուած են մեր մէջ, որուն կեանքը, — մանաւանդ Բարիզի մէջ անցուցած արկածախնդրի կեանքը, — այն աստիճան տարբեր մեկնութիւններու տեսքի տուած է մեր գրչի մարդոց կողմէ: Մեծ մասամբ, — զրեթէ ամբողջութեամբ, — չեն ուզած աննպաստ բան մը զրեթ Տէր-Մարգարեանցի դէմ, զոր իբր մեծ հանճար մը դաւանած են միշտ: Ընդհակառակը զայն չըջապատած են տեսակ մը հէքեթունակ լարուրանքով, որ անոր կեանքին նոյն իսկ ամէնէն մթին գրուադները վարդադոյն ցոյց տուած է մերիններուն աչքին: Այդ տրամադրութիւնը գլխաւորաբար իրեն պատճառունի ոսկեղարեան գրաբարով գրուած նամակ մը՝ զոր Տէր-Մարգարեանց 1874ին բանտէն ուղղած էր օրաթերթ «Մասիս»ի, պարզապէս ինքզինքը արդարացնելու համար: Այդ նամակը կարգացողներուն մէջ գտնուած են նոյն իսկ անանկներ որոնք դատական անիրաւութիւն մը նկատած են Տէր-Մարգարեանցի դատապարտութիւնը, ինչպէս 1874էն ի վեր քանիցս կրկնուած է այլ եւ այլ առիթներով:

Վերջինը «Արեւելք»ի մէջ եղաւ, 1899ին: Նուպար փաշա նոր մեռած էր, եւ Հրանտ Ասատուր, նկատելով որ Տէր-Մարգարեանց երբեմն, իր ուսանողութեան ատեն, պաշտպանեալը եղած է Եգիպտոսի նախկին նախարարապետին, մասնաւոր յօդուածով մը ուրուագծած էր անոր կեանքը, թէեւ ո՛չ շատ ճիշդ մանրամասնութիւններով, Համառօտակի կենսագրութենէ մը վերջ. Հրանտ Ասատուր հետեւեալ կերպով նկարագրած էր այն բաղդախնդրի կեանքը՝ զոր Տէր-Մարգարեանց վարած է Բարիզի մէջ, 1872 եւ 1873 տարիներուն⁽¹⁾:

(1) Անհետացած դէմքեր, «Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց» — Արեւելք, 1899, Թիւ 3914:

« Բարիզ դարձին (Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց) կը մտերմանայ ժողովնալ Տրանսի խմբագիր Բրատիէ Ֆոտէլի հետ, որ ժամանակին նշանաւոր լրագրողներէն եղած է. անոր միջոցաւ կը ճանչնայ Փրանսացի ազնուական ու գեղանի աղջիկ մը՝ օրիորդ Աննա աը Թօմազա⁽¹⁾, որ կը սիրահարի իրեն։ Աղջկան հայրը ու մայրը մեռած են, եւ ունի երկու անգլաւակ հօրեղբայր, որոնց հարստութիւնը 20 միլիոն ֆրանք կ'ենթադրուի։ Ինք է, իր եղբօրը հետ, անոնց միակ ժառանգօրդը։ Եւ հովուերգութիւնը կը սկսի։ Սիրոյ նախերգանքներուն կը յաջորդեն լուրջ ծրագիրներ։ Ֆրանսուհի ազնուականը կը նշանուի Վանցի երիտասարդին։ Տէր-Մարգարեանց պայման կը դնէ որ ամուսնութիւնը կատարուի հայ պսակով, եւ Ֆօքչանի քահանան՝ Վանցի Տէր Գալուստ Երուանդեան՝ կը հրաւիրուի Պրիւսէլ պսակադրութիւնը կատարելու։

« Սակայն Տէր-Մարգարեանց նեղ կացութեան մէջ է։ Իր վարած ճոխ կեանքը մինչեւ վերջը չարունակելու համար պարտքեր կ'ընէ եւ դրամ կը հայթայթէ անանկ միջոցներով՝ զորս օրէնքը չի թոյլատրեր, եւ որոնք պատժական տրամադրութեանց տակ կ'իյնան։ 1872էն 1873 այս բախտախնդրի կենցաղը թաքուն կը մնայ՝ չնորհիւ իր խելքին ու ճախարակութեան։ Բայց 1873 ի վերջերս իր պահանջատէրներէն անոնք որ խաբեցայութեան զոհ գացած ըլլալուն կը համոզուին՝ դատ կը բանան իրեն դէմ։ Եւ այն օրերուն իսկ ուր հարսնիքի պատրաստութիւններ կը տեսնուէին, Տէր Մարգարեանց բանտ կը տարուի։ »

Եւ Հրանտ Ասատուր իր յօդուածը կը վերջացնէր հետեւեալ տողերով, անփոփոխելի քիչէ նմանօրինակ առիթներու համար. —

« Ի՞նչ պերճախօս օրինակ այս վիժած կեանքը ամէն անոնց համար, որոնք մտքի

յատկութիւններով օժտուած եւ անոնց վրայ վստահացած, կը խաղան բաղդին հետ, հարստանալու, կեանքի բարիքները անմիջապէս վայելելու համար՝ առանց հաշուելու աննպաստ պարագաներն ալ որոնք յաճախ յուսալից կեանքիւ կը ջախջախեն։ Ու որչա՛փ աւելի մեծ են ասոնց քով այն պարկեշտ, լուրջ հոգիները որոնք կրեայի դանդաղութեամբ կը յառաջանան, քայլ առ քայլ, հաստատամիտ, անյողդոգ, պատուոյ ճամբուն մէջ, առանց երբեք սայթաքելու։ անոնք օր մը կը հասնին յաջողութեան, թերեւս ուշ, բայց կը հասնին անվրէպ։ » —

Այս հետեւութիւնը սակայն դիւր չէր եկած Եղիա Տէմիրճիպաշեանի, որ այն տեսներուն «Արեւելք» իւ «Բիւզանդիոն» ի կ'աշխատակցէր միանգամայն։ Առտու մը, յանկարծ ներս մտաւ Նորատունկեան խանի Խմբագրատունէն, եւ ուղղակի Հրանտ Ասատուրի վրայ երթալով սկսաւ բաւական կծու բանակիւ մը որուն չիտակը չեմ յիշեր թէ ինչպէ՛ս կրցանք վերջ տալ։ Տէմիրճիպաշեան կ'առարկէր թէ Ոստանիկ Տէր Մարգարեանց երեւակայուելիք ամէն արժանաւոր ու համակրելի տիպարներէն մէկն է, եւ թէ պէտք է յարգանքով ու պատկառանքով վերաբերուիլ անոր անունին հետ, անուն մը՝ որ հասարակ խարդախի մը, խաբեցայի մը չի պատկանիր, այլ մեծ հանճարի մը, արտաքոյ կարգի տաղանդի մը, իմ մասիս, չիտակը բնաւ տեղեկութիւն չունէի Տէր Մարգարեանցի նկատմամբ, ու բնականաբար չէի կրնար ո՛ր եւ է կերպով միջամտել։ Խմբագրութեան միւս անդամներն ալ իրենց կարգին զգուշացան ո՛ր եւ է առարկութիւն ընելէ, թողլով որ Տէմիրճիպաշեան իր սողաճանքը պատմէ չորս պատերուն, ինչպէս արդէն յաճախ կ'ընէր նմանօրինակ առիթներու մէջ։

Այս բանավէճին իբր վերջարան, Տէմիրճիպաշեան յաջորդ առտուն իսկ յօդուած մը բերաւ մեղի, հետեւեալ յատկանշական խորագրով. — «Վերաքննութիւն Ոստանիկ Տէր Մարգարեանցի դատին՝ Մամուլի դատաստանին առջեւ⁽¹⁾»։ Այդ յօդուածը՝ որուն

(1) Աղջկան անունը ոչ թէ Աննա էր, այլ Էվ (Եւա)։ Միւս կողմէ, բոլորովին սխալ է ֆրանսական ծագում մը վերագրել անոր։ Օրիորդ Էվ բօթուգալեան ծագում ունէր, եւ Բարիզ կը բնակէր միմիայն վերակացուի մը՝ Գ. Եւլէթիոյի հետ։

(1) Արեւելք, 1899, Թիւ 3918.

սկիզբի հատուածը կրնայ ոճի հրաշակերտ մը եւ նոյն ատեն ալ Եղիայի արձակին ամէնէն զմայլելի մէկ նմոյշը նկատուիլ, դժբաղդաբար զգացումով, բարեացակամութեամբ ու հիացմամբ միայն հարուստ է Պատմական ճշմարտութիւնը գործ չունի այդ յօդուածին հետ : Կուռք մը կարծես այդ Վանցի բաղդախնդիրը՝ որուն առջեւ Տէմիրճիպաշեան իր ամէնէն անուշահոտ, ամէնէն թանկագին խուկը կը վառէ ոսկիէ բուրվառով : Եւ երբ արդէն Եղիան այդպէս չէ եղած :

Կ'ամփոփեմ այդ յօդուածին գլխաւոր մասերը : Տէմիրճիպաշեան՝ աւելի բանաստեղծական քան թէ իրական գիծերով Տէր Մարգարեանցի հակիրճ կենսագրութիւնը ընկէ վերջ կը շարունակէ . —

« Ընթերցողին շրթունքներուն վրայ կը նշմարեմ որ բերի՝ ա՛յն անունը : Ես չեմ ամէնար արտաբերելով զայն . — Ոստանիկ Տէր Մարգարեանց : « Սակայն բանտին մէջ մեռաւ . » Ամօթ անոնց , չըսելու համար անէ՛ծք անոնց որոնք բանտին մէջ թողուցին որ մեռնի Ոստանիկ Տէր Մարգարեանցը : Հետեւեալ , ընթերցողք իմ , մինչեւ այս կէտս՝ իր կեանքին : Ու հիացմանէ զատ զգացում մը չունեցաք գաւառացի պատանւոյն վրայ : Արդ՝ կէսէն անդին ի՞նչ պատահեցաւ որ պաղիք իրմէն , անդին նայիք երբ պատկերը ցուցնեն , ականջնիդ խփէք երբ անունն արտասանեն : Երբ Կրինեօնի հողադրածական վարժարանէն առաջին եւլաւ , ի՞նչ ըրաւ , ո՛ւր գնաց : Պատմութիւնը՝ որ հո՛ն է՝ կ'ըսէ թէ , յօդուածներ գրեց զորոնք — գրեթէ աննախընթաց բան — Բարիզի առաջին թերթերն ու հանդէսներն հրատարակեցին ⁽¹⁾ : Ես կը յիշեմ Journal des Débatsի առաջին երեսին մէջ

իւր մէկ յօդուածը կարդացած ըլլալ տնտեսական կարեւոր խնդրոյ մը վրայ . ճիշդ չեմ յիշեր , բայց երկու անմահներու մէջտեղ էր այն օր , Ճօն Լըմուէնի ու Բոէվօ-Բառատօյի մէջտեղ . — Ո՛վ . — Աչքիս չէի կրնար հաւատալ , Վանցի Ոստանիկ Տէր Մարգարեանցը , դեռ երէկ ելած դպրոցէն : Ի՞նչ ըրաւ , ո՛ւր գնաց , զո՛վ փնտռեց , կը հարցնեմ կրկին . — Լօնտրա գնաց՝ հարկադրուած . վերադարձին՝ թանգարաններն ու համալսարանները պտըտեցաւ . իր դասատուներուն եւ անոնց դասակից անձանց , այսինքն մեծ մայրաքաղաքին ինտէլիկենցիային ընկերութիւնը փնտռեց , անոնց հետ Բարիզի աղետակահանաց սրահներուն մէջ մտաւ՝ ուր իրեւ Բարիզցի գիտուն ու causeur յարգուեցաւ ու չըջապատուեցաւ : Վանէն ալ էր , հարկ էր յաւելուլ թէ գեղանձեայ էր ⁽¹⁾ : » —

Յետոյ , աւելի վարը , միշտ նոյն հիացիկ չեշտերով թաթաւուն հատուածէ մը վերջ՝ —

« . . . Զո՛վ փնտռեց , կը հարցնեմ երրորդ անգամ . Ոստանիկ Տէր Մարգարեանց զո՛վ փնտռեց , ի՞նչ կարգի մարդիկ փնտռեց դպրոցէն ելնելուն : Գոդեօր , գրպանախոյզնե՛ր , զրամանենգնե՛ր , չաբագործնե՛ր , բաղդախնդիրնե՛ր : Պատմութիւնն որ հոս կեցած է , կ'ըսէ թէ՛ գիտուններ , գրագէտներ , խմբագիրներ փնտռեց ⁽²⁾ : Ու կին մը , Բարիզի ամենէն աղետակահան գերդաստաններէն միոյն աղջիկը ⁽³⁾ , սիրտ համակ՝ գոգցես Ոստանիկ Տէր

(1) Այս կէտն ալ սխալ է : Տէր Մարգարեանց խելքով ա՛յնչափ օծուած էր որչափ չէր օծուած գեղեցկութեամբ , ժամանակին մարդիկը կը վկայեն նոյն իսկ թէ վերջին ծայր տգեղ էր , թէեւ տաքսիւրն ու համակրելի : Լաւագործ վկայութիւնը այս մասին՝ կարելի է գտնել Բարիզի Orient Illustré թերթին 1872 հոկտեմբերի կամ նոյեմբերի թիւերուն մէջ , ուր հրատարակուած է Տէր Մարգարեանցի լուսանկարը :

(2) Այդ միեւնոյն պատմութիւնը սակայն կ'որձանագրէ թէ Տէր Մարգարեանց գիտուններէ , խմբագիրներէ ու գրագէտներէ աւելի յարաբերութեան մէջ գտնուեցաւ ժամանակին ամէնէն նշանաւոր խորագիրներուն , ինչպէս Պիւսթէլլիի , Հիւկէյմանի , Սքանտէրպէրի , Չէրիստֆէի , եւայլնի հետ :

(3) Տէմիրճիպաշեան՝ թէեւ հոս աղջկան կնքահայրը եղածի պէս կը խօսի , բայց , ինչպէս ցոյց տուի արդէն ,

(1) Դժբաղդաբար այդ միեւնոյն պատմութիւնը կ'արձանագրէ տակաւին թէ Տէր Մարգարեանց յօդուած գրելով միասին ըրաւ այն տեսակ բաներ՝ զորս պատժական օրէնքը «խորդախուժիւն», «խարեքայութիւն» կ'անուանէ : Եւ յետոյ , սխալ է հետեւցնել թէ Ոստանիկ Տէր Մարգարեանց առաջին հայն էր որ Բարիզեան կարեւոր թերթերու կ'աշխատակցէր : Իրմէ նոյն իսկ շատ առաջ՝ Հայեր մասնակցած են ֆրանսական լրագրութեան , գրականութեան , եւ մեծ համբաւներու տիրացած են մասնաւորաբար բանասիրութեան ճիւղին մէջ :

Մարգարեանցը կը փնտռէր . եւ երբ զայն գտաւ , իսկոյն նշանուեցաւ հետը՝ առանց վարանելու վայրկեան մը : Եւ հո՛ս կը փայլի վաղամեռ , ըստ իս անմեռ , Հայ երիտասարդին նկարագիրը . ընդունեցաւ աղջկանը ձեռքն ա՛յն պա՛յմա՛նա՛ւ որ Հայ . Եւ կեղեցւոյ պսակով պիտի ամուսնանային⁽¹⁾ :»

Հիմայ քար մը առէ՛ք գետնէն , — կ'եզրաւ կացնէր Տէմիրճիպաշեան , — ու նետեցէ՛ք ամէ՛նքդ ալ մէյմէկ քար անո՛ր , որուն կեանքը ժրաջան ուսանողի ու փայլուն ուսումնականի մը կեանքը եղաւ Վանէն մինչեւ Փրանսակոսն մեծախրո՛խտ այն ոստանն :

Աւելորդ է ըսել թէ այս մասին անկարելի է իրեն հակակարծիք ըլլալ : Քիչ տղաք , նոյն իսկ բարօրութեան մէջ մեծցած , եւ նեւթական ամէն կարգի դիւրութիւններով օժտուած հարուստի զաւակներ երբեք պիտի կրնային ուսանողութեան նոյնչափ փայլուն շրջան մը անցընել , որչափ Տէր Մարգարեանց անցուցած է հազարումէկ զրկանքներով : Այդ դպրոցականի կեանքը եւ ձեռք բերած յաջողութիւնը պիտի կրնար անշուշտ փառապաշար ըլլալ իր կեանքին , եթէ երբեք տարբեր հակումներ ու տրամադրութիւններ վրնքը չձգէին ճամբու մը մէջ՝ ուր շատ քիչեր ելք մը գտած են , եւ որ իր անկման պատճառ եղաւ : Մեր մէջ , սա համոզումը գոյացած է թէ Տէր Մարգարեանց հարուստ աղջկան մը անձն ու օժիտը ձեռք անցընելու համար միայն դիմած է խաբերայական միջոցներու : Ասիկա շատ հեռու է ճշմարտութենէն : Տէր Մարգարեանց օրինորդ էլքը ճանչնալէն շատ առաջ արդէն իսկ յարաբերութեան մէջ էր ժամանակին բոլոր անուանի խարդախներուն հետ , կեղծ դուքսեր , իշխաններ , կոմսեր եւ ազնուականներ մեծ մասամբ , որոնց այս կամ այն շահատակութիւնը կը գիւրացնէր երբեմն , եւ որոնք իրենց կարգին նոյն ձեռնառութիւնը

կ'ընէին իրեն՝ դժուարին պարագաներու մէջ : Օրինորդ էլք վերջէն երեւան ելած է , եւ կարելի չէ ըսել թէ իրական սէր մըն էր Տէր Մարգարեանցը դէպի այդ աղջիկը մղողը : Կանգուն մնալու համար կեղծ դիրքի մը վրայ՝ զոր իր փառասիրութեան մէջ տուած էր իրեն , եւ որուն հիմնաւորութիւնը տակաւին ոչ մէկուն կողմէ կասկածի ենթարկուած էր , Տէր Մարգարեանց պէտք ունէր զրամի : Մանր մուկը խաբերայութիւննէն ու փոխառութիւնները զորս կ'ընէր պարրերաբար , հազիւ իր անցուցած ճոխ կեանքին պէտքերը կրնային հայթայթել : Օրինորդ էլք սքանչելի առիթ մըն էր իր 10 միլիոնի օժիտը , ու տակաւին աւելի վերջը ժառանգելիք՝ զրամը Տէր Մարգարեանցը կրնային փրկել : Մանաւանդ որ աղջիկը շատ գիւրախառ ու թեթեւ էակ մըն էր , եւ իր վերահացուն ալ տեսակ մը փայտէ մարդ՝ կատարելապէս անկարող քիթին ծայրէն անդին տեսնելու : Այս միայն կրնայ ըլլալ ճշմարտութիւնը : Արդէն Տէր Մարգարեանց երբեք կարեւորութիւն չէ տուած կնոջ , երբեք հետամուտ չէ եղած սիրային յարաբերութեանց , Բարիզ գացած ատեն տղայ էր տակաւին , եւ Փրանսական ոստիկանութեան կողմէ վերջէն կատարուած պաշտօնական քննութեամբ մը հաստատուած է թէ Տէր Մարգարեանց ոչ մէկ առթիւ ո՛ր եւ է կնոջ մը հետ յարաբերութիւն ունեցած է Բարիզի մէջ :

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն , կ'արժէ իր իրական գիծերուն մէջ ներկայացնել կեանքը այդ ճարպիկ արկածախնդրին , որուն նկատմամբ այնչափ բան գրուած է մեր մէջ , եւ որ երբեք չէ ծանօթացուած ա՛յնպէս , ինչպէս պէտք էր որ ըլլար : Ասիկա է որ պիտի փորձեմ յաջորդ երկու երեք յօդուածներով , հիմնուելով Բարիզի երբեմնի ապահովութեան պետ Պ. Ժ. Մասէի անձնական յիշատակներուն վրայ՝ զորս Կոչուա այս տարուան սկիզբները հրատարակեց իր կիրակնօրեայ յաւելումին մէջ , եւ որոնք առանձին հատոր մը կը կազմեն այսօր ⁽¹⁾ : Այդ տեղեկութեանց վաւերականութիւնն ու ստուգութիւնը չի կրնար երբեք տարակոյսի ենթարկուիլ , քանի որ նոյն ինքն Պ. Ժ. Մասէ՝ 1874ին ձերբակալած է Ոստանիկ Տէր Մարգարեանցը , անոր նկատմամբ մանրակրկիտ քննութիւն մը ընելէ վերջ :

ՄԼԻՍԷՏԷՍ

աղջիկը Բորժուկացի էր , եւ ոչ թէ շառաւիղը Բարիզի ամէնէն ազնուական գերդաստաններէն մէկուն :

(1) Այս կարգի առաքինութիւն մը վերագրել Տէր Մարգարեանցի , բոլորովին սխալ պիտի ըլլար : Օրինորդ էլքի հետ հոպ պսակով ամուսնանալը , մէկէ աւելի առաւելութիւններ կ'ընծայէր իրեն , ու մանաւանդ կը գիւրացնէր իր խաբերայութիւնը , ինչպէս պիտի տեսնենք վերջէն :

(1) Aventuriers de génie. — Par G. Macé, ancien Chef du Service de la Sureté. — Paris, E. Fasquelle, 1902.

ԳՐԶԻ ՄԱՐԴՈՒ ՄԸ ԿՏԱԿԸ

Մ Ո Ւ Տ Ք

Անցած գացած ասեմներու գրող, այսօր ուր տարիներու գործունեութենէ մը վերջ ծերութեան օրերս կը համբեմ, կը մտածեմ հրատարակութեան յանձնել իմ կտակս, նիշդ ինչպէս որ պիտի ընէի՝ եթէ երբեք նախախնամութիւնը ինծի գոնէ չափահաս եղբորդի մը պարգեւած ըլլար։ Այդ բաղդը Աստուած ինձմէ զլացաւ, բայց կը մտածեմ թէ, — գէթ տարիքս եւ ակններ մազերուս շնորհիւ, — իբր այն կրնամ նկատել ի՞նչ մը ամեն երիտաւարդ որ այսօր կը մտածէ գրչի ասպարեզին նուիրել իր ունեցած կամ չունեցած տաղանդն ու կարողութիւնները։ Ասոնց՝ այս կտակս։

Կը զգամ այժմէն որ ի՞նչ շատ աղմուկ պիտի հանեն այս յօդուածներուն շուրջ, գոնէ հասկնալու համար թէ ո՛վ է երբեմնի այս բաժնոն որ այս աստիճան անկող յայտնութեամբ մը կու գայ օրուան առոյգ, վառվռուն կեանքին խառնուիլ։ Բայց ի՞նչ հարկ ասոր։ Կրնամ ասեն մը շատ ծանօթ գրող մը կամ լրագրագետ մը, կամ խմբագիր մը եղած ըլլալ։ Ասիկա պիտի կրնա՞ր ազդել գրելիքներու վրայ։ Մտնաւանդ որ ոչ մէկ յաւակնութիւն ունիմ անոնց մասին, եւ տաք տարիէ անշի գրական հրատարակէն մեկուսացած մնալով, այսօր կրնամ անտարբեր մնալ գրչի կեանքին բոլոր յուզումներուն, ըլլան հանելի եւ կամ անհանոյ։

Եթէ իմ տարիներու փորձառութիւնս ամենայն անկեղծութեամբ կը դնեմ ընթերցողներու տրամադրութեան տակ, ամեն բանէ աւելի իրենց բարիքը ի նկատի ունիմ։ Կը յուսամ որ իրենց ալ իբր այդ կ'ընդունին յօդուածներու այս տարբեր։

Ա. — ԳՐԶԻ ԿԵԱՆՔԸ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ

Սիրելի եղբորդիս,

Ոչ շատ անցեալ տեսակցութիւններու միջոցին, քանիցս փափաք եւ տրամադրութիւն յայտնեցիր ապագային ընդգրկելու գրչի կեանքը, անշուշտ նկատելով զայն խաբարէ մը եւ նոյն ատեն ալ ապրուստի միջոց մը։ Կը զգամ թէ ուրկէ՛ է այդ տրամադրութիւնդ։ Դպրոցը, տուներու մէջ, եւ կամ զբօսական հաւաքմանց միջոցին առիթը ունեցար թերեւս տեղեկակ ըլլալու օրուան զրականութեան ու գրչի մարդոց պատկանող խնդիրներու, որոնք արդէն, ո՛րչափ ալ սնամէջ բաներ ըլլան, միշտ ընդհանուր հետաքրքրութեան առարկայ կը դառնան մեր մամուլին միջոցով։ Թերեւս նոյն իսկ ընկերներուդ հետ վիճաբանեցար այդ խնդիրներու

մասին, գէթ անոնց համար՝ որոնց նկատմամբ անձնական աւելի կամ նուազ հիմնաւոր կարծիք մը, համոզում մը գոյացուցած ես։ Անշուշտ եղան գրողներ որոնք քու համակրութիւնդ գրաւեցին. ատոնց գործը գեղեցիկ, ուղղութիւնը մաքուր եւ գրուածքները զմայլելի դատար։ Ու բնականաբար սկսար նախանձիլ, փափաքեցար օր մը նոյն վիճակին ու դիրքին հասնիլ, ինքզինքդ նուիրելով ասպարէզի մը՝ որուն փուշերը այսօր չեն երեւար քեզի, եւ որուն փառքի, համբաւի խոստումներովը միայն հմայուած ես։

Այս չէ՞ քու տրամադրութեանդ սկզբնապատճառը։ Որերնո՞ւն արդէն այդպէս չէ եղած։

Արդ, վաղը միւս օր, շատ շատ տարիէ մը, հրաժեշտ պիտի տաս դպրոցական զրատեղաններուն, եւ հակառակ տարիքիդ՝ որ քսանը շատ բան մը չէ անցած դեռ, հակա-

ռակ անփորձութեանդ, դէմ առ դէմ պիտի գտնուիս այն տատասկներով ծածկուած զըծուարանցանելի կիրճին՝ զոր սովորաբար «կեանքի ասպարէզը» կ'անուանեն, կը մտածեմ թէ ի՞նչպէս պիտի մտնես այդ կիրճէն ներս: Հազար ու մէկ բաւիղներ կան անոր մէջ, հազար ու մէկ արահետներ, մեծ մասամբ անել, եւ ամէնքն ալ լեցուն այն տեսակ անակնկալ խոչնդոտներով՝ զորս մարդկային միտքը երբեք չպիտի կրնայ երեւակայել: Միտքս կ'իյնայ երբեմնի այդ տրամադրութիւնդ, որ անկէ ի վեր անշուշտ ա'լ աւելի խոր արմատ մը ձգած է քու մէջդ, ու կը սոսկամ՝ մտաբերելով թէ այդ անանցանելի կիրճին ամէնէն դժուարին, ամէնէն տաժանելի ու փորձանաւոր սրահներն է այն՝ որ գրչի ասպարէզին կը պատկանի:

Զկարծես որ կը չափազանցեմ. ընդհակառակը, կը ցաւիմ որ աւելի յատկանշանական ածականներ չեմ գտներ այդ ասպարէզը որակելու համար: Ի՞նչպէս պիտի կրնաս յաղթել անոր քաղմաղիմի դժուարութեանց, ի՞նչպէս պիտի կրնաս գլել անցնիլ անոր տաժանքները, ի՞նչպէս պիտի կրնաս տոկալ այն տատակներուն՝ որոնք լեցուն են այդ ճամբուն մէջ, եւ որոնք աւա՛ղ սուր են ամբողջովին: Նոյն իսկ չա՛տ սուր: Դո՛ւն մանաւանդ, այսչափ անփորձ՝ եւ օրուան ապրուստդ չահելու ստիպուած, պիտի կրնաս դիմադրաւել այդ ամէնուն, պիտի կրնաս պէտք եղած հոգիի արիւթիւնը գտնել ու նկարագիրդ ամբացնել այդ անթուելի դժուարութեանց մէջէն յաղթական ելլելու համար:

Եթէ կ'ուզես որ քեզի հետ անկեղծօրէն խօսիմ, ըսեմ թէ չպիտի կրնաս, չպիտի յաջողիս: Եւ ենթադրելով որ յաջողէիր, ինչի՞ պիտի ծառայէին թափած աշխատանքդ, ըրած գոհողութիւններդ եւ այն անհամար զրկանքները որոնց պիտի ենթարկուէիր: Թերեւս կը կարծես թէ այդքան խոչնդոտներ զգեստնէ եւ գրչի ասպարէզին մէջ որոշ զիւրքի մը արանալէ վերջ պիտի կրնաս հանգիստ ապրիլ, յարգուած ամէնէն, նիւթական ամէն կարգի միջոցներով օժտուած, ծերութեան օրերդ եւ զաւակներուդ ու ընտանիքիդ ապագան ապահոված:

Ո՛ւր էր թէ այդպէս ըլլար: Այդ ասպարէզը, հաւատա՛ խօսքիս, պարզապէս քեզ թշուառ պիտի ընէ, թշուառ նիւթապէս, թշուառ լսարոյապէս: Այդ ասպարէզը քեզ պիտի դատապարտէ ընդմիշտ անձկալից օրեր անցընելու վաղուան ապրուստիդ, վաղուան հացիդ նկատմամբ: Երբեք չպիտի կրնաս տարուստդ ապահով զգալ, հոգ չէ թէ գոնէ միակ ամսուան մը պէտքերուդ մասին: Այսօր գործ մը ունիս ձեռքդ, վաղը կրնաս անգործութեան մատնուիլ: Քու ասպարէզդ, ուղիս չուզես լրագրութեան մէջ պիտի սահմանափակուի, եւ աշխատաւոր մարդու մը համար չկայ գործ մը այնչափ անկայուն՝ որչափ որ է լրագրութիւնը: Շատ քիչեր կրնան յարմարիլ անոր, եւ ամէնէն աւելի յարմարողներն իսկ չեն կրնար ապահովութեամբ ըսել թէ վստահ են իրենց գործին յարատեւութեանը մասին: Բարեկամ ձեռքը զոր այսօր կը սեղմեն նոյն խմբագրութեան մէջ՝ վաղը կրնայ թշնամիի մը վստահութեան փոխուիլ: Անկեղծ ընկերը՝ որուն այսօր սրտերին կը բանան աննկատ՝ վաղը կրնայ իրենց գուրը փորել: Լրագրապետը՝ որ այսօր քեզ կը շահագործէ՝ գործին գալուդ համար, եւ որ ձայնը հասած տեղը կը յայտարարէ թէ տիպար աշխատաւոր մըն ես, վաղը կրնայ երթաւ թաւ բարով մը ըսել քեզի՝ իր քսակին աւելի յարմար մարդ մը գտնելով: Եւ կամ դուն ինքդ օրին մէկը երեւակայածիդ բողբոջին հակառակը կը գտնես զայն, ու կը հեռանաս ինքնիրենդ, անձնասիրութիւնդ չվիրաւորելու համար ցաւդ քու մէջդ խեղդելով: Ու տակաւին որչա՛փ աղտոտ գրուագներ, որչա՛փ անակնկալներ զորս քեզի կրնան վերապահած ըլլալ քու գրչի ընկերներդ, քու անդրանիկներդ:

Այդ ամէն աղտոտութեանց դէմ կը մաքառիս՝ եթէ հոգիդ ամուր է, ու կամքդ զօրաւոր: Օր մը հոս կը մնաս, օր մը հոն, միշտ մաքուր անկիւն մը գտնելու համար այդ ասպարէզին մէջ, թողովով որ ուրիշներ իրենց ուզած կերպով առաջ տանին գործ մը որու մասին այնչա՛փ բարձր խաջալներ ունիս գուն: Այդ կեանքը սակայն կ'ուսէ քեզ, Քու թափառումներուդ մէջ միշտ մնասողդ դուն կ'ըլ-

լաս : Անգործ ես այսօր , ու գրպանդ զրամ չկայ . կը ստիպուիս առաջարկուած ո՛ր եւ է վարձատրութիւն չարհամարհել , որչափ ալ աննշան ըլլայ : Գոնէ անօթի մնալէն լաւ է կ'ըսես ինքնիրենդ , եւ յարմարագոյն առիթի մը սպասուովն մէջ կը ձգես որ ուղածնուն պէս շահագործեն քեզ : Առիթը սակայն չի գար : Վաղը միւս օր ձեռքի գործդ ալ կը թոխ եւ թափառումներդ կը վերսկսին՝ միշտ միեւնոյն ելքին յանգելու համար :

Ու մինչդեռ դուն այսպէս կը մաքառիս , մինչդեռ դուն կը տապալտկիս այս կեանքին մէջ՝ որ իր անտանկի շատ քիչ միայն նմաններ կրնայ ունենալ , տարիները կ'անցնին՝ առանց ինքզինքնին զգացնելու : Ահա՛ զին ժամանակ անցուցած ես այդ կեանքին մէջ , եւ քեզի անանկ կուգայ որ տակաւին հազիւ երէկ սկսած ես : Օր մը , երեսունը անցնելէդ վերջ , երբ առաջին ճերմակ թելերը ինքզինքնին կը յայտնեն քունքերուդ կատարէն , ան ատեն կը զգաս թէ ի՞նչ կորսնցուցած ես : Կը մտածես թէ այդչափ տարիներու աշխատութիւնդ մինչեւ այդ օրը կրնար չա՛տ նախանձելի դիրքի մը հասցնել քեզ , կրնար նւթական շատ փայլուն վիճակ մը պարգևել քեզի , եթէ երբեք զայն ուրիշ ասպարէզի մը մէջ սպառած ըլլայիր : Ապահովաբար ո՛չ խելքը պակսած էր՝ քեզի , ոչ ձեռներեցութիւնը , ո՛չ ալ ճարտարկութիւնը : Այս ամէն յատկութիւններով ո՞ր գործին մէջ չէիր կրնար յաջողիլ այդչափ տարիներ աշխատելով : Պահ մը կ'ուզես ընկրկիլ , բայց ալ անգամ մը ոտքդ մտած է ճահիճին մէջ . քանի՛ փորձես ազատիլ այնչափ խորը կը մխուիս : Եւ յետոյ , ի՞նչ կրնաս ընել քառասունին մօտենալէ վերջ , Տարիներու սպառիչ աշխատութիւնը մարած է երկտասարդութեանդ խանդը : Զգուած ես ամէն բանէ , եւ ահռելի յոռեան մը դարձած , ինչպէս արդէն ես դարձեր եւ՛ այսօր : Ո՛չ նոր ասպարէզի մը կրնաս վարժեցնել ինքզինքդ , ո՛չ ալ ուրիշ գործի մը հետամուտ ըլլալ : Ասպարէզդ քեզի համար հիւանդութիւն մը եղած է , ու թերեւս մահուամբ միայն կարենաս անկէ ազատիլ : Կամայ ախմայ ճակատադիր մը պիտի նկատես զայն քեզի , եւ

պիտի մնաս անոր մէջ , հակառակ հիասթափութեանդ , եւ այն ատելութեան՝ զոր սկըսած ես անուցանել անոր մասին :

Յետոյ ուրիշ ստգտանքներ ալ՝ որոնք իրենց կարգին պիտի փշոտեն հոգիդ : Կեանքի ընկերի մը պէտքը պիտի ունենաս , պիտի ուզես ամուսնանալ , ու պիտի տեսնես որ բացարձակապէս անկարելի է այդ երազին իրականացումը : Շահածդ մեծ բան մը չըլլալուն՝ չես կրցած խնայողութիւններ ընել , գրպանդ զրամ չկայ , հազիւ շարժումն ապրուստդ կրնաս շահիլ . եւ այս ամէնուն վրայ ալ ապահով չես թէ ընդմիշտ օրուան պաշտօնիդ վրայ պիտի մնաս : Ինչպէ՞ս կրնաս ամուսնանալ , երբ մահաւանդ ոչ ոք պիտի ուզէ զրամօթիտով աղջիկ մը տալ քեզի : Զէ՞ մի որ մեր մէջ , — գոնէ ունեւոր դասակարգին կողմէ , — զրագէտները ամէնէն արհամարհուած մարդիկն են ընդհանրապէս : Մնաց որ , եթէ դրամով աղջիկ մըն ալ տալու ըլլան , պիտի վարանիս ընդունելու , որովհետեւ ամէն գրչի մարդ , կէս մը վերացական կ'ըլլայ միշտ , ու գոնէ ամուսնութեան հետ չի կրնար երբեք հաշտեցնել զրամին , հաշիւին զուգակցութիւնը : Իրեն համար ամէն բան իտէալ հանգամանք մը ունի , ու բնականաբար դրամով ամուսնութիւն մը երբեք չի կրնար իտէալ միութիւն մը նկատել :

Իսկ վախճա՞նը այս կեանքին : Ան ալ կը թողում որ դուն ինքնիրենդ հետեւցնես , մտաբերելով չա՛տ աւելի տաղանդաւոր գրողներ՝ որոնք ինչպէս ամէն ազգի , այնպէս ալ մեր մէջ անօթի մեռած են , դժբաղդ կեանք մը անցընելէ վերջ :

Ահաւասիկ այն ասպարէզը՝ զոր կ'ուզես ընդգրկել , եւ որ այսօր քեզի այնչափ փայլուն , այնչափ խոստմնալից կ'երեւայ , կրնայ ըլլալ որ այսպէս ընդհանուր գիծերով ներկայացուած , իմ մէջ բերած փաստերս այնչափ համոզիչ չերեւան քեզի : Այս պատճառաւ քեզի հատիկ հատիկ մանրամասնեմ այդ ասպարէզին իւրաքանչիւր արահետ , ցոյց տամ թէ անոր այլ եւ այլ ճիւղերուն մէջ ի՞նչ կրնաս ըլլալ , թէ անոր ամէն մէկ բաւիղը ի՞նչ անակնկալներ կը վերապահէ քեզի :

Մեզքը վիզդ՝ եթէ չհամոզուիս :

Բերա

ԱԼԵԽՈՐ

ՓՈՐՈՇԷ ՓՈԽՆՁԸ

Հրապարակի դեղխուրենէն գինովցած ,
Երբ գլուխս կուրծքիդ վրայ հոգեթով ,
Դրած էի , երջանկութեամբ մ'օգայած ,
Փայփայեցի՛ր զիս , մագերուդ մեղախով :

Եւ քնացայ գգուանքներուդ շուրհին սակ ,
Հեռոս լանջիդ քնուեռութեանց մեջ անձիւ ,
Երբ կարապի վիզըդ ողորկ , ըսպիտակ ,
Քիչ մը հակած՝ հին օրօրներ կ'երգէիր :

Ու քունիս մեջ դիտեցի որ փունջ մը գեղ
Կը կապէիր ինձի համար խրնդալէն .
Փունջ մը վարդի , մխալկներու վաղաւեղ ,
Փունջ մը սիրուն յասմիկներու ձիւնեղէն :

Ձե՛նքս առի : Եւ վառանքով մը չնչին
Ըզգացի որ թուղթ քինած էիր զայն .
Ու թերթերը ծաղիկներուն այդ փունջին ,
Մէկիկ մէկիկ ձեռքերէս վա՛ր քափեցան :

Սիրոյդ վրայ կը կասկածիմ անձկանքով ,
Երազային յուզմունքներուս ծոյլ գերի .
Ասոր համար եր որ , ա՛ղուոր , յիշելով ,
Անցեալ օրուան փափուկ շուշանքդ չառի :

Մ. Ա. ՊԱՐՍԱՍԵԱՆ

ՁԻԻՆԸ

Օրը կիրակի մըն է — երկրորդը նոյեմբերին .

Առտուն ըարեկամի մը կերթամ . ու վերադարձիս , կէս օրուան մօտ , ձիւնը սկսած է տեղալ , պզտիկ ու դեռ անօտ հատիկներով :

Անցեալ շաբթուան մէջ օր մըն ալ , այսպէս , սկսած էր տեղալ . սակայն , թաց դեռնին վրայ հազիւ թէ առաջին ձիւնները հաւած , հետեւորդները վախցեր , նահանջեր էին կարծես : Այսօր ալ թաց է գետինը . նորէն այդպէս պիտի ըլլայ արդեօք : Կուզեմ որ այդպէս չըլլայ , տարիներ է ի վեր չվայելած մէկ տեսարանս պիտի ըլլայ ձերմակով

ծածկուած մեր ահագին դաշտը ու անհամբեր ե՛ր զայն տեսնելու — այնքան անհամբեր որ , կարծես թէ կեանքին անհաճոյ , աղտոտ կողմերն ալ իր սպիտակ միօրինակութեանը տակ պիտի կարենար ծածկել այդ ձերմակ սաւառը , իբր թէ անիկա իրեն պէս քնքուշ ու իրեն պէս ձերմակ յուզմունքներ բերել խոստացած ըլլար ինձի՛ իր դարձդարձիկ բաթիլներուն մէջ :

Ամէն վայրկեան պատուհանին առջին կերթամ ու գետինը կը դիտեմ , տեսակ մը անձկութիւնով կը հետեւիմ ձիւնի հատիկներուն ու ցեխին պայքարին : Քիչ քիչ կ'ապահովուիմ սակայն . մթնոլորտը այնքան ճնշուած է որ , կը համոզուիմ թէ սա պիտիլիկ հատիկները տեղի չպիտի տան այս անգամ :

Կիչնան անոնք , շարունակ շարունակ կիչնան , խեղճ սիրուն հատիկներ , երկվայրկեանի մը մէջ միլիոններով կիչնան , աղտոտ ցեխին մէջ հաւելու , փճանալու , կորսուելու համար , մե՛ղք . Չարածձիւնները մարդէն շատ աւելի փրկափայ կարծես , գիտեն , գիտեն թէ ամպէն մինչեւ վար է իրենց կեանքը ու արբշիւ , խօլ , անգիտակից , դարձդարձիկ պարերով կը վայլեն զայն , կըմտնալեն ենեաքն ալ , անարտունջ համակերպութիւնով մը վերջակէտը կը դնեն ցեխին մէջ , անէնու թիւնը կը գրկեն , պուտ մը ջուր աւելցնելով ցեխին խմորին մէջ :

Գետինը իր ցեխի կաշուն բերաւոր խոռոչիկներով կուլ կուտայ զանոնք , կը լափէ , կը մարսէ կատաղի անորթակով մը , ամէն բան հապցնելու մարմաջէն բռնուած որկրամուլութիւնով մը : Բայց անոնց թիւը կը կրկնապատկուի , կը քառապատկուի , կը բիւրապատկուի , յամառօրէն , քսան քայլ անդին գտնուող բան մը ծածկելու աստիճան խիտ , այնպէս որ շատակեր հոլը կը շուարի , չկրնար ծամել ու կը սկսի ծածկուիլ անոնց տակ , թիւի յամառ ու անսպառ առաւելութեան տակ ընկճուած :

Ձիւնի հատիկները նոր եռանդ մըն ալ կ'առնեն կարծես : Ամբողջ մթնոլորտին մէջ ափի մը չափ տեղ չիս կրնար գտնել , զոր անոնք զբաւած չըլլան , որոնց հատիկները իրենց նրբութեանը մէջ հազար ու մէկ տե-

սակներով կը վրտան , հոսանքներ պտոյտներ
կը կազմեն օգին մէջ , անոր տիրացած ըլլա-
լուն ուրախութիւնովը խենդ , հազար ու մէկ
գլխորումներով կատաղօրէն զիրար կը հալա-
ծեն , առանց աղմուկի , առանց բզզիւնի ,
առանց շշուկի սակայն :

Իրիկուն է . սա բամպակի սիրուն ծուրկ-
ներուն համար չէ բայց : Անոնք յոգնիլ չեն
գիտեր : Արդէն կատարեալ է յաղթանակին ,
թիւ մը խաւ չինած են գետնին վրայ , առա-
ւօտէն ի վեր առանց վայրկեան մը դադար
առնելու ի գլուխ հանած են դաշտերը իրենց
տակ ծածկելու , թաղելու գործը . սակայն
դեռ կը շարկունակեն , եւ նոյն իսկ ա՛լ ա-
ւելի փութկոտ թափով մը , մութին դէմ ալ
պայքար մղելու համար կարծես : Ու կը յա-
ջողին , մասամբ մը գէթ , անոր վրայ ալ
հակադէպ . գիշեր է , բայց կատարեալ մութ
չէ , ազօտ տարտամ լոյս մը կայ դուրսը . սա
ծիւնի անհատնում հատիկները տեղ չեն ձգած
որ մութը , ամէն ատենուան պէս , լայն ու
խոր տարածուի մթնոլորտին մէջ : Պառկած
ատենս , կէս գիշերին մօտ դեռ կը տեղայ :

* * *

Առտուն , դեռ անկողնիս մէջէն , առաջին
նայուածքս դէպի պատուհանը կերթայ : Պառ-
կած տեղս միայն դիմացի տունին տանիքին
եզերքը կը տեսնեմ՝ ամէն ատենուան գորշ
հողին վրայ մէկ ու կէս թիւղի քնքուշ պլլոտ
ձերմակ ժանեակով մը , որ ձմեռուան արդու-
ղարդն է անոր : Երկինքը ձերմկորակ զոյն մը
ունի . հատիկները հատած չեն կերեւայ թէ
հոն բայց մնացածները դէպ ի նորը , դէպ ի
անծանօթը երթալու խօլ մարմանէն դեռ բռ-
նուած չեն :

Ինչ պատուական որսի օդ . էն նպաստա-
ւորը՝ նապաստակը թէ՛ գտնելու , թէ՛ հալա-
ծելու համար : Բաղձանքը կը ծնի մէջս . ո՛չ
սակայն , չպիտի երթամ , որովհետեւ անկէ
աւելի կարեւոր եւ մանաւանդ օգտակար գործ
մը ունիմ : Քանի մը տարի առաջ ինքզինքս
այսքան հաճելի առիթէ մը զրկելու դադա-
փարը պարզապէս խենդութիւն կը թուէր
ինձի , ու եւ է պարագայի առջեւ : Հիմա սա-
կայն վայրկեան մը կը մտածեմ անոր վրայ

ու կ'անցնիմ , որովհետեւ հաճելին օգտակա-
րին գոհած ըլլալու գոհունակութիւնը աւելի
լաւ կը հասկնամ հիմա քան թէ այն ատեն :

Կէս օրուան ճաշիս իբր մարսողական
մարմնամարդ պարտեզին մէջ մեծ ձիւնա-
գնդակ մը շինելու դադափարը կունենամ :
Ձեռքիս մէջ սեղմուած ափ մը ձիւնով կը
սկսիմ . քիչ յետոյ ահագին ձմեռուկի մը չափ
կայ գլտորածս՝ որ միշտ անցած տեղերուն
ծիւնը ծանրութեանը տակ ճնշելով իր վրայ
կը փաթթէ ու ամէն վայրկեան աւելի մեծ
համեմատութիւնով մը կը մեծնայ . վերջ ի
վերջոյ ոյժս չըսելու ա՛լ գլտորելու . հօրաքրոջ
աղջիկս — Հայկունի՛ն — կը կանչեմ օգնու-
թեան . իր գաւառացիի առողջ ոյժը իմինիս
վրայ բարդուելով՝ կերերցնէ դարձեալ հսկայ
ձիւնագնդակը՝ որուն անցած տեղերը կը
մերկանան իրենց ձերմակ ծածկոյթէն . եր-
բեմն ձեռքերնիս պարզապէս կ'անդգայանայ
սառուցիկ փրփուրին մէջ ու կը ստիպուինք
դադար առնել . յետոյ նորէն կը սկսինք ,
մեր թեւերուն բոլոր ոյժով մղել զայն դէպ ի
առաջ , տունին առջեւ բերելու համար . մին-
չեւ կուրծքս կը հասնի դնդակին բարձրու-
թիւնը , կառքի մը թաւալումին նման խուլ
դղրդիւնով մը կը ճգմէ ան ձիւնին խաւերը ,
նոյն իսկ գետնին չոր խոտերն ալ քակելով
հանելով իր վրայ : Կը հեւանք , ոտքերնիս
կը սահի :

— Քիչ մըն ալ , քիչ մըն ալ , մինչեւ
տունին առջեւը — Վերջին ճիգ մը , քայլ մըն
ալ անդին կը տանի զանգուածը ու հոն ,
տունէն տասը քայլ անդին , ալ չերթալու
հաստատ մտադրութիւնով մը կը նստի . պըզ-
տիկ աշտարակ մըն ալ կը շինենք վրան ու
ներս կերթանք ձեռքերնիս կատարեւապէս
թմրած ցուրտէն :

* * *

Դաշտին տեսարանը հիւսնալի պէտք է ըլ-
լայ : Ո՛հ , պիտի երթամ , պիտի տեսնեմ
զայն ինչ որ ալ ըլլայ :

Իրիկունան դէմ , ոտքերս երկար կօշիկնե-
լուս մէջ պատսպարած ու հաստ վերարկուիս
մէջ փաթթուած , ձիով կը մեկնիմ տունէն :
Մինչեւ կայարան երթեալը աղաւառած ցեխ-

ոտած է ձիւնը , մարդուն աւերիչ ձեռքը իր ներկայութիւնը զգացուցած է հոն . բայց կայարանէն անդին , դաշտին անեղծ սաւանը , ճեպ ճերմակ , արբուող միօրինակութիւնով մը կը տարածուի կերթայ առջեւէս , մինչեւ հոն՝ ուր նուրբ ճերմակ մշուշ մը հորիզոն կը կազմէ : Արեւ չկայ , ու ճերմակ երկինքը այնքան ցած է որ սա սոսկ կմախք մնացած մէկ քանի հսկայ ծառերուն գագաթին պիտի դպի կարծես : Երկինք , երկիր , մշուշ , հորիզոն ամէնքն ալ ճերմակ . երազներու , իտէպ , անըջային աննիւթ երկիր մը կարծես սպիտակ՝ որուն մէջ միակ սեւ կէտը ես ինքս ըլլամ : Ու ինծի ալ բաղձանք մը կուգայ սա ճերմակներուն մէջ խորասուզուելու , երթալու կորսուելու , էութիւնս թաղելու , անոր խառնուելու , անոր մէջ ձուլուելու , հառնելու . . .

Կը ձգեմ որ ձին , հնչուն հոնդիւնով մը իր ոտքերուն տակ փշրելով ձիւնի խաւերը , ցատկոտելով , առէ տանի զիս :

Ո՛հ , ինչո՞ւ ես դառնալու ձանձրոյթը . կուգէի որ սա մշուշը պատէր զիս , մուրեքի ճերմակներուն մէջ , կորսուէի , ու ճերմակ երազի մը օրօրումին անձնատուր , արբելու , երթայի , սուրայի միշտ այս ճերմակին վրայէն , ճերմակին մէջէն , ճերմակին տակէն , մինչեւ հեռուները , հեռուները — աներեւակայելի հեռաւորութիւնները մինչեւ , որուն վերջը . . . վերջը . . . անհունութիւն , . . . ճերմակ . . . :

ՓՕՅԱՆ

ՏՈՔՅՈՐ Լ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ.

ՎԻՐԱՐՈՅԺ - ՄԱՆԿԱԲԱՐՁ

Մասնագետ կանանց հիւանդութեանց

(Վկայեալ Բարիքէն)

Կը դարմանէ ներքին ու արտաքին հիւանդութիւններ , կը կատարէ վիրաբուժական գործողութիւններ՝ վերջին կատարելագործեալ դրութիւններով :

Բարիքի , Նանսիի հիւանդանոցներուն մէջ երկար տարիներ օգնական-բժշկի (էմպէրն) պաշտօնը վարած ըլլալով , գործնական ու փորձառական երկար ուսումնասիրութիւններ ընելէ վերջ , այս անգամ Կ. Պոլիս եկած եւ հաստատուած է Բերա , Թարա Պաշլ , թիւ 136 :

Ծանօթ . — Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր կէս օրէն վերջը իր բնակարանին մէջ , ժամը 1—4 (Ը. Ե.) : Երեքշաբթի օրերը միեւնոյն ժամուն ձրտարար կը դարմանէ կարօտ հիւանդները :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Պայրամի տօնին առիւ Ս. Պատրիարք Հայրը՝ իր հեռոն ունենալով Ա. Գործակատար Տէր-Ներսէսեան Տիգրան էֆ.ն՝ չորեքշաբթի օրը Կայս. Պալատ գնաց եւ առաջին սենեկապետ Բարձր. Հաճի Ալի փաշայի միջոցաւ շնորհաւորութիւններ մատոյց յոտս Կայսերական Գահոյից եւ թարեմաղթութիւններ ըրաւ : Սրբազնութիւնը այս առթիւ արժանացաւ Կայսերական մեծարանաց :

Յետոյ Ս. Պատրիարք Հայրը այցելեց Պալատական բարձրաստիճան պաշտօնատարներու ինչպէս նախարարներու , հինգշաբթի օրն ալ շարունակելով իր շնորհաւորական այցելութիւնները :

Երուսաղէմի Պատր. Փոխանորդ Երէցեան Սրբազան , չորեքշաբթի օրը , Պայրամի տօնին առթիւ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Բարձր. Մեծ-Եպարքոսին , Ներքին գործոց ու Դատական նախարարներուն եւ ուրիշ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու :

Կիլիկիոյ նորընտիր Ս. Կաթողիկոսին պաշտօնը վաւերացնող Կայս. Պէրաթը յանձնուեցաւ Պատրիարքարանի : Քաղ. Ժողովը պատշաճ դատելով որ Պատրիարքարանի եկեղեցական պատգամաւոր Տ. Մովսէս եպիսկոպոսին աշխարհական պատգամաւոր մըն ալ ընկերանայ , Տ. Սահակ Սրբազան Կաթողիկոսը Երուսաղէմէն Ատանա առաջնորդելու համար , այդ պաշտօնը առաջարկեր է ծանօթ վաճառական Յարութիւն էֆ. Գարամանեանի որ՝ իր անձնականէն պիտի հոգայ լւղեւորութեան ծախքը :

Կայսերական զննահասում. — Բերկրութեամբ կը ծանուցանենք թէ Վեհ. Սուլթանը բարեհաճած է Իւլայի Բ. աստիճան շնորհել հայ թերթերու Ա. գրաքննիչ Մինաս էֆ. Կամարի որ Տպագրական Տեսչութեան վաղեմի ու կարող պաշտօնատարներէն է , եւ իր հմտութեանը ու աշխատասիրութեանը կը միացնէ անձնական ազնիւ ձիրքեր որոնցմով համակրելի ու յարգելի դարձած է բոլոր զինքը ճանչցողներուն : Մինաս էֆ. կը վարէ միանգամայն Ֆրանսերէն Սերվէթ լրագրի գրա-

քննիչի ինչպէս նաեւ թատրոններու քննիչի պաշտօնները : Զերմապէս կը շնորհաւորենք զինքը կայսերական բարձր գնահատման արժանացած ըլլալուն համար :

— Նոյնպէս գոնութեամբ կը ծանուցանենք թէ Վեհ. Սուլթանը ըստհաճած է Իւլայի Բ. աստիճան եւ Բ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշան շնորհել Տպագրական Տեսչութեան գրաքննիչներէն Սիսակ Ֆէրիտ էֆէնտիի , ի վարձ իր բարոք ծառայութեանց : Կայսերական այս բարձր գնահատման հաւաստիքը ուրախութիւն կը պատճառէ Սիսակ էֆէնտիի բազմաթիւ բարեկամներուն : Զերմապէս կը շնորհաւորենք նաեւ այդ յարգելի պաշտօնատարը :

Բերայի Աղփասալսամը կիրակի օրը կատարեց իր պատրաստած հիւանդապահունհիներուն վկայականներու բաշխումը հանդէսով մը որուն մանրամասն նկարագրութիւնը հրատարակեցին արդէն օրաթերթերը : Դասախօսներէն Տոքթ. Նազարեան պէյ , Տոքթ. Զիլինկիրեան , Տոքթ. Եղուարդ Մասիս եւ դեղագործ Նարկիլէճեան էֆէնտիները հրապարակային քննութիւն մը կատարեցին , որմէ ետքը բաշխուեցան վկայականները : Աղքատախնամին եռանդուն ատենապետը , Տոքթ. Տիգրան պէյ Աճէմեան , շահեկան բանախօսութեամբ մը պարզեց այդ բարեգործական հաստատութեան վիճակը եւ մասնաւորապէս խօսելով հիւանդապահական դասախօսութեանց վրայ՝ գոնունակութիւն յայտնեց անոնց արդէն իսկ տուած գոհացուցիչ արդիւնքին համար , շնորհակալութիւն յայտնեց անձնուէր դասախօսներուն եւ Բերայի հայ հասարակութեան կոչում բրաւ իր նպաստները չի զլանալու Աղքատախնամին , որ արդարեւ ամէն օժանդակութեան ու քաջալերանքի արժանի է իր մարդասիրական գործունէութեանը համար : Հանդէսը փակեց Տ. Հմայեակ Սրբազան՝ պարագային յարմար հակիրճ բանախօսութեամբ մը եւ պահպանիչով , Երկեսեռ հանդիսականները պատուասիրուեցան թէյի սեղանի մը շուրջը : Այդ հանդէսին առթիւ , 20 ոսկիի նուիրատուութիւն մը եղաւ Աղքատախնամին :

Տխուր լուր մը բերաւ հեռագիրը Մոս-

կովայէն : Ժամհարեան սեղանաւորական տան պետը , Պ. Իսահակ Ժամհարեան , Մոսկուայի Հայոց եկեղեցւոյ բակին մէջ դաշոյնի հարուածով մը սպաննուեց : Հարագործի մը կողմէ : Ողբացեալ Ժամհարեան՝ բարեգործ անձնաւորութիւն մըն էր , բառին ամէնէն լայն առումովը , եւ իր եղբայրներուն հետ լիառատ դրամ կը նուիրէր դպրոցի ու եկեղեցիի : Իրենց ծննդավայրին՝ Շուշիի մէջ՝ 20.000 ոսկի ծախքով հիւանդանոց մը շինելէ զատ , Ժամհարեան եղբայրները իրենց ծախքով հիմնած էին Մարաշի կրթարանն ու պատսպարանը , եւ բազմաթիւ աղքատ տղաքներ իրենց պաշտպանութեան ներքեւ առած՝ կը հոգային անոնց դաստիարակութեան ծախքը Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ համալսարաններուն մէջ , Պատրիարքարանի Նպաստից Մատուկը ամէն առթիւ վայելած էր Ժամհարեան եղբայրց նպաստները :

Պ. Իսահակ Ժամհարեանի պէս պատուական Հայու մը եղեռնագործութեան մը զոհ դացած ըլլալուն գոյժը դառն տպաւորութեամբ մը կը համակէ զմեզ ամէնքս :

Էջմիածնի մեջ , յառաջիկայ մայիսին , միւսուորհնութեան մեծահանդէս արարողութիւն պիտի կատարուի :

Տոքթ. Պողոս Բօթլեան , Բարիդարնակ ծանօթ բժիշկը , Ֆրանսայի Բժշկական Ակադեմիին կողմէ կատարուած մրցանակաբաշխութեան մէջ այս տարի ալ արժանացեր է «Շառլ Պուլառ» մրցանակին եւ ստացեր է՝ իրեւ պարգեւ՝ 1200 Փր. : Այս մրցանակը երկու տարին անգամ մը կը տրուի այն բժիշկին որ ջղային հիւանդութեանց դարմանումի մասին զգալի յառաջդիմութիւն մը կ'ընէ : Երիտասարդ ու համակրելի բժիշկը , ինչպէս յայտնի է , իրեն մասնագիտութիւն ընտրած է այդ դժուարին ճիւղը որուն մէջ կանուխէն համբաւ մը չինած է իրեն Ֆրանսական ոստանի բժշկական դասուն մէջ :

Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեան զիր մը ուղղած է Ս. Պատրիարքին , որուն մէջ յայտնելով թէ 1903 տարւոյ Ընդարձակ Օրացոյցը հրապարակ ելած է , իր խորին շնորհակալութիւնները կը մատուցանէ Ն. Սրբազնութեան որ իր սուղ ժամե-

րուն եւ այնքան զբաղմանց մէջ հաճած էր իր հովանաւորութեան ներքեւ պատրաստել տալ նոյն Ընդարձակ Օրացոյցը : Հոգաբարձութիւնը՝ Ս. Պատրիարքին այս անձնուիրութիւնը Հիւանդանոցին եւ մասնաւորապէս Հոգաբարձութեան հանդէպ ցոյց տուած օժանդակութեան եւ համակրութեան սպասոյցը կը նկատէ : Ս. Պատրիարքը անձնապէս պատասխանած է Հոգաբարձութեան եւ պատրաստակամութիւն յայտնած է Հոգաբարձութեան ամէն ջանքերուն եւ աշխատութեանց մասնակցելու եւ նոյն իսկ յառաջիկայ 1904 տարւոյ Օրացոյցը պատրաստելու :

Խորին ցաւով կը ծանուցանենք մահը Գ. Շահինեանի , — դաւաւալի ծանօթ ուսուցիչը որուն բանասիրական ու դրական յոգուածները հաճաքով կը կարդացուէին միշտ : Քանի մը թերթերու միանգամայն կ'աշխատակցէր , եւ իբր մէկ տարի առաջ Մանիսի մէջ ալ հրատարակեցինք իր մէկ ընդարձակ նորավէպը գաւառի կեանքէ : Իր նախասիրական ճիւղերն էին , սակայն , բանասիրութիւնը , լեզուական ու կրթական հարցերը : Խորին հիմունքի ունէր հայերէնի եւ առողջ մտքի տէր երիտասարդ մըն էր : Երկար առտենէ ի վեր հաստատուած էր Մանիսա ուսկից վերջերս Իզմիր փոխադրուեցաւ , միշտ ուսուցչական պաշտօնով : Բայց անողորմ հիւանդութիւն մը զգեանեց զինքը այնտեղ ու մահը վրայ հասաւ : Գ. Շահինեան իր ուսումը առած էր Արմաշի Դպրեմանքին մէջ եւ դասընկերներէն էր Մուշեղ վարդապետի :

Վերջին վարկեանքին օտանալով 1903 ի Ընդարձակ Օրացոյցը , արագ ակնարկով մը կը տեսնենք արդէն թէ իր ճոխ պարունակութեամբ , որուն հմայքը կ'աւելցնեն յաջողապէս պատրաստուած պատկերները , արժանի է այն բուն հետաքրքրութեան որ կ'արտայայտուի ամէն կողմէ : Եւ տարակոյս չունինք որ Հոգաբարձութեան ակնկալած սպառումը պիտի գտնէ : Գաւառային յանձնարարութիւնները վաղուց հասած են եւ արագ կերպով գոհացում կը տրուի անոնց Հիւանդանոցի դրասնեակին մէջ , անմիջական առաքումներով :

Պարսկական դեսպանասան տարեկան

Նուագահանդէսը տեղի կունենայ վաղը , կիրակի ցորեկ , ժամը 8 1/2 ին (Ը. Թ.) դեսպանատան սրահներուն մէջ , երաժշտական ճոխ յայտագրի մը համաձայն : Նուագահանդէսին մասնակցող արուեստագէտներն են՝ Պ. Պ. Հէկէ , Վօնտրա պէյ , Օր. Պէլառ , Պ. Պրասէնի quatuor , եւ ուրիշ ծանօթ անադիտներ : Աւելորդ է խօսիլ այս ցերեկոյթին չքեղութեանը վրայ որ աւանդական համբաւ մը ունի արդէն եւ որուն յաջողութեանը զրաւական մըն է՝ իշխան Միրզա Բիզա Խանի հովանաւորութիւնը :

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ

Երկուշաբթի օրը , հարսանեկան չքեղ հանդէսով մը տեղի ունեցաւ Գուրուչէշլէի եկեղեցիին մէջ , պատկադրութիւնը Լեւոն էֆ. Բ. Գալրագճեանի՝ Օր. Զապէլ Գարագուշեանի հետ : Արարողութեանց նախագահեց Տ. Գրիգորիս արքեպիսկոպոս Յովհաննէսեան , չրջապատուած վարդապետէ մը , քահանաներէ ու դպիրներէ , եւ պարագային յարմար յորդորական մը խօսեցաւ : Եկեղեցին լեցուած էր երկսեռ հրաւիրեալներու բազմութեամբ մը , որոնց մէջ կը նշմարուէին շատ մը ծանօթ ընտանիքներ եւ օտարազգիներ ալ :

Լեւոն էֆ. Գալրագճեան , առեւարական հրապարակի վրայ իր աշխոյժ ու պարկեշտ գործունէութեամբ իրեն դիրք մը չինած՝ համակրելի երիտասարդ մըն է , եւ Օր. Զապէլ , դուստր ծանօթ ուրիշ Գարագուշ Յարութիւն էֆէնտիի , իր բնածին ազնիւ ձիրքերուն կը միացնէ լաւ գաւառիարակութեան մը առաւելութիւնները :

Արարողութեանց աւարտումէն ետքը հարսնեւորներն հրաւիրուեցան Գարագուշեանց բնակարանը ուր մեծարայից ընդունելութիւն մը կատարուեցաւ եւ ճոխ սեղան մը արուեստաւ : Նորապսակ ամուլը , ներկաներուն շնորհաւորութիւններէն զատ , ընդունեց նաեւ բազմաթիւ խնդակցական հեռագիրներ՝ հեռարնակ աղպականներէ ու բարեկամներէ , հարսանեկան սիրուն ընծաներ , ծաղիկապակներ եւ այլն :

Արսոնաշէր Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ե. ՄԱՏՈՒԷՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Յինեանեղար եօզուշու, Թիւ 27

ԲԺՅԱԿԱՆ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դնդ. Տոբ. Աղեֆանդր Պէյ Արապեան այս անգամ իր բնակութիւնը հաստատած է Բերա, Թարալ-Պաշի բիւ 121, ուր կը գրեցուի առաւօս եւ երեկոյ: Իսկ կես օրուան միջոցները, ուրբաթէ եւ կիրակիէ զատ, կը գտնուի Պանեն-Գաբու, Միւսասան դեղաւանը: 7—10

ՏՈՒԹ. Ն. ՏԱՂԱԽԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Կեդրոնացեղի Մասքեոսեան Տպարան Ֆինանսներու, Կ. Պոլիս

Դիտական շարժում Ա. Տարի (1885) (Սպասած) : — Դիտական շարժում Բ. Տարի (1886) 20 դր. : — Դիտական շարժում Գ. Տարի (1887) 20 դր. : — Բնական Պատժութիւն Ա. հատոր (Կենդ. Հիւսուածարանութիւն եւ Մարդկային կազմախօսութիւն ու Բնախօսութիւն, Դատագիրք երկրորդական վարժարանաց) : 40 դր. : — Նախորդին համադր. Դատագիրք Նախակրթարանաց : 8 դր. : — Ուսումնասիրութիւն միջոցին քաւերու պատճառարանութեան եւ կազմութեան վրայ (Ֆրանսերէն) 10 դր. : — Մաս. գում. հայ տառից (Պատկեալ Իզմիրեանց

մրցանակաւ) 10 դր. : — Մանրէարանութիւն 10 դր. : — Տիեզերք եւ իր կազմութիւնը (Ֆրանսերէն) 10 դր. : — Գրիգոր Աղաթոն (Մագում եւ կենսագրութիւն) 2 1/2 դր. : — Առողջապահութիւն : 25 դր. : — Շնորհական գործարանք (Կազմախօսութիւն, Բնախօսութիւն եւ Առողջապահութիւն) 6 դր. : — Մարդկային Սաղմնախօսութիւն : 5 դր. : — Բառացուցակ Ախտանունաց (Բ.) Տիպ 3 դր. : — Տարուինակութիւն (Գ. Տիպ) 3 դր. : — Տիեզերք եւ իր կազմութիւնը (Հայ. Թարգմանութիւն) 10 դր. : 7—10

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Գ. ԳԱՐՐԻԷԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵՄ ՓՈՂՈՑ, ԹԻԻ 200

Կալաթա-Սերայի Լիւթին դէմ

Գ. Ե. Ե. օրերը առաւօսեան կանուխէն մինչեւ իրիկուան ժ. 11 1/2

Բ. Գ. Ե. օրերը 6 էն մինչեւ 11 1/2

Կիրակի օրերը ժամագրութեամբ

ԻՒՆԻՐՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՑԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՉ 1828-1829

ՀՐԴԵՀԻ ԶԻՒՂ

Մինչեւ 1899ի վերջը հասուցեալ զեաք	240,000,000 ֆր.
1899ին գանձուած ապահովագրին	19,500,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ԶԻՒՂ

Մինչեւ 1889ի վերջը հասուցեալ զեաք	99,000,000 ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60% — Ինչ որ «Ինքիօն»ի ապահովագրից կ'ընծայէ հսկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ԶԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՐԻՐԵ ՈՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՅՎ :

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղչեալ գիներով : Նպատաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի պերասանց քան ուրիշ որ եւ է ընկերութեան պայմանները : Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով Ինքիօն ապահովագրութեան ԶԵՐՄ են այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոնց կ'էր թաւալուին միշտ այն անձինք, որ Եանաբաժիններու բարդման (accumulation des bénéfices) ՅՈՐԻ եւ ՎԼԱՍԱԿԱՐ դուրեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովուէր զբուրն :

Ընկերութեան դրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԳԱՆՔԱՆ

Թաւրիոյ եւ Արեւելքի Տնօրէնութիւն

Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թանապուրուն խան, Օսմ. Պանֆային դիմացը

Գործակալութիւնք Թաւրիոն զիւստը քաղաքաց յէյ

Ընդարձակ Օրացոյց

Ս. Փ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅԻ

1903 ՏԱՐԻՈՅ

Հրատարակուեցաւ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի Ընդարձակ նոր Օրացոյցը՝ նորագոյն եւ ճոխ ու կարեւոր պարունակութեամբ, որ այս անգամ պատրաստուած է կարեւոր տեղերէ ստացուած հրահանգաց համաձայն:

Տոմարի բաժինը կը պարունակէ սովորական օրացոյցը՝ արական եւ իգական անուններու տոնախմբութեանց օրերը՝ աւելի ճոխացած, փոփոխուած անուններու յաւելումով, անցած հինգ եւ գալիք հինգ տարիներու համառոտ օրացոյցը, հին ու նոր եւ ուրիշ գործածական տոմարներու վերաբերեալ տեղեկութիւններ:

Ընդհանուր գիտելիքներու մասին մէջ կը գտնուին տիեզերական պատմութեան վերաբերեալ նշանաւոր թուականներ եւ վերջին դարերու հայ տարեգրութիւններէն քաջութեամբ եկեղեցական ու դպրոցական, բարեգործական, գրական գիտական եւ արուեստագիտական թուականներ, ինչպէս նաեւ աշխարհագրական համառոտ ծանօթութիւններ եւ աշխարհի վեհագետաց ծննդեան եւ գահակալութեան թուականներ:

Պետական վիճակագրութեան բաժնին մէջ կը գտնուին Օսմանեան Գահուն Օգոստոսիան Ինքնակալաց անունները եւ թուականները, Օսմանեան Կայսրութեան ամիսի աշխարհագրութիւնը, նախարարութիւնը, մեծ պաշտօնները, Հայ աստիճանաւորները եւ Հայ պաշտօնատարները:

Հայ. եկեղեցւոյ բաժնին մէջ գրուած են

ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան՝ ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ, Աղթամարոյ, Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսոյ աթոռներուն գաւազանագիրքը, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանը, Թաղարայք Մայրաքաղաքիս, Առաջնորդական վիճակներ Պատրիարքութեան եւ ուրիշ տեղերու: Ասոնցմէ զատ նշանակուած են նաեւ Հայ Հռոմէական եւ Հայ Բողոքական ու Թուրքիոյ արեւելեան Քրիստոնեայ Հատարակութեանց հոգեւոր պետերը եւ անոնց վարչութիւնները:

Գործառնական ու գործածական բաժնին մէջ հաւաքուած են կարեւոր նիւթեր, ինչպէս զբամասունք, Օսմանեան Կայսերական Պանգա, զբամբուր բաղաւաղական ցուցակ, զանազան տէրութեանց չափեր ու կշիռներ, Անատոլիոյ երկաթուղւոյ վաճառքներու սուկացոյց, քարտի, տնտեսականներ, թղթատար տար չոգենաւներ, հեռագիր, թղթատարութիւն, նամակատուներ, Կ. Պոլսոյ Հայ բժիշկները, Հայ ճարտարարուեստները, Հայ փաստաբանները, վկայեալ ուսուցիչները:

Իրր յաւելուած՝ գրուած են նաեւ ազգագրական նիւթերու մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնք, նիւթոց ցանկ, ընդարձակ այրեանական ցուցակ մը ու աղբեր:

Հոգաբարձութիւնս, որ Հիւանդանոցի Ընդարձակ Օրացոյցին քանի տարիներէ ի վեր դուռն բնակուեցանք, քաջաբերուած՝ ինքն ալ իւր կողմանէ ամէն ջանք ի գործ կը դնէ սոյն կարեւոր հրատարակութիւնն հետզհետէ աւելի օգտաշատ եւ չահեկան ընծայել, կը յուսոյ թէ Պատ. Հատարակութիւնը այս անգամ եւս գնահատելով անոր կարեւորութիւնը, մանաւանդ ի նկատի առնելով գոյացեալ հասոյթին՝ Հատարակութեան վերաբերելը, պիտի հաճի պէտք եղածին չափ գնել անկից, որ դարձեալ 10 զրէի կը ծախուի Հիւանդանոցի Գրասենեակն ի Մեծ Նոր Խան եւ յոլոր գրաւաճառաց քով:

РОССИЯ — ROSSIA

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

Ընկերութեան գրամագլուխը, ամբողջապէս վճարուած	10,667,667 Դրամ
1901 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիներ ու տոկոս	54,000,000 »
Երաշխաւորութեան գումար	122,000,000 »
Ապահովագրեալներուն վճարուած գումար	249,400,000 »

Կեդրոնացեալի, Ղալաթիոյ Բաշափին վրայ, Մաքսան հին տեղը
 Ընդհ. Գործակալ
 Ա. ՀԻՒՐՄԻՒՋ
 Ընդհ. Գործակալ
 ԲԵՆՏՈՐ ՌԵՐՔԷՆ